

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

HERMANN RÓBERT

TÁBORKARI FŐNÖKBŐL KÜLÖNÍTMÉNYPARANCSNOK

**Zámbelly Lajos 1848–1849. évi honvédezzredes visszaemlékezései
az 1849. május 1. és július 28. közötti eseményekre**

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc egyike a magyar történelem legjobban dokumentált eseményeinek. Önmagában erről a két évről nagyobb emlékirat- és naplóirodalom maradt fenn, mint az azt megelőző négy évszázadról, s mennyisége alighanem eléri mind az I., mind a II. világháborúra vonatkozó hasonló irodalmat.

Ennek ellenére máig is igen jelentős művek vannak teljes egészében vagy részben kéziratban. Különösen igaz ez a német nyelvű emlékirat-irodalomra, amelynek magyar nyelvű kiadása egyszerre vet fel olvasati és fordítási problémákat. Ezek közé tartozik Zámbelly Lajos honvédezzredes emlékirata is.

Zámbelly Szegeden született 1815. augusztus 18-án, Zámbelly József cs. kir. huszárörnagy és Biber Terézia házasságából. A család olasz eredetű volt, a nemességet a katonaként vitézkedő apa szerezte, a von Bibersheim előnévvel együtt.

Zámbelly Lajos 1829-ben ezred-hadapródként lépett be a cs. kir. 15. gyalogezredbe, 1832-ben cs. kir. hadapród, 1833-ban hadnagy lett a 4. huszárezredben. 1838-ban főhadnaggyá, 1844-ben másodkapitánnyá (alszázadossá) léptették elő ugyanitt. Ugyanebben az évben nősült, Frisch Paulinát vette el feleségül.

Ezredével éveken át a Habsburg Birodalom lengyel tartományában, Galíciában szolgált, majd 1847-ben Bécsbe vezényelték át. Tanúja volt az 1848. március 13-i bécsi forradalomnak, századával a Burg védelmét látta el. 1848 nyarán került alakulatával Magyarországra a későbbi aradi vértanú, Schweidel József őrnagy parancsnoksága alatt. Eleinte Pozsony megyében állomásozott századával, majd szeptember második felében a dunántúli hadsereghez rendelték. Részt vett a pákozdi csatában, Jellačić, majd a horvát bán által Magyaróvárról Horvátországba indított mellékoszlop üldözésében. Ott volt az október 30-i schwechati csatában, november elején a Morvaországból betört Balthasar Simunich altábornagy elleni hadműveletben. December közepétől harcolt a Dunántúlra betörő cs. kir. főerők ellen. Végigverekedte a téli hadjáratot, közben őrnaggyá léptették elő és Poeltenberg Ernő ezredes hadosztályában dandárparancsnoki beosztást kapott. Kitüntette magát a február 26–27-i kápolnai csatában, majd a tavaszi hadjárat első összecsapásában, a hatvani ütközetben. Ezért megkapta a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályú kitüntetését. Április 12-étől a VII. hadtest táborkari főnöke volt, április 22-től alezredesi, május 25-től ezredesi rangban.

1849 júliusában egy önálló, Baján állomásozó különítmény parancsnoka, a szabadságharc végén pedig néhány napig a VII. hadtest parancsnokhelyettese volt. A szabadságharc leverését követően hadbírórság elé állították, 8 év várfogságra ítélték. Aradon, majd

Olmützbén raboskodott, s 1851 februárjában kapott kegyelmet. 1864-ben egy függetlenségi összeesküvés résztvevőjeként ismét letartóztatták, s 14 év várfogságra ítélték, 1867-ben, a kiegyezés után szabadult. Ebben az évben a Vác városi Honvédegyelet elnöke lett, s még 1890-ben is az volt. A kiegyezést követően az illavai, majd a váci fegyház igazgatója volt. Zámბellyt hosszú élettel áldotta meg a sors. 1901. február 6-án Nagytétényben hunyt el, ahol ma is őrzik emléket.

Emlékiratát 1849 és 1851 között Aradon, illetve Olmützbén írta, de az utolsó, a szabadságharc végét bemutató fejezeteket csak 1864 után, újabb olmützi fogsága során vetette papírra *Erinnerungen, Beobachtungen und Verwendung eines alten Honvéds im ungarischen Freiheitskampfe 1848 und 1849 (Egy öreg honvéd emlékei, megfigyelései és alkalmaztatása az 1848–1849-es magyar szabadságharcban)* címmel. A névtelen kézirat ma a Hadtörténelmi Levéltárban található, az úgynevezett *Tanulmánygyűjteményben*, a 782. szám alatt.

1867-ben Zámბelly vitairatot írt a volt fővezér, Görgei Artúr *Gazdátlan levelek* című munkájára, amely azonban kéziratban maradt. Mind az emlékiratot, mind a vitairatot többször is megpróbálta megjelentetni, azonban sikertelenül. Az 1870–1880-as években közel másfél évtizeden át levelezett az ügyben Dudás Ödön bácskai helytörténésszel, aki folyamatosan hitegette az egyre öregedő, s egyre türelmetlenebb honvédezedest. Végül Zámბelly visszakérte a kéziratokat; szerencsére, mondhatnánk, mert így megmaradtak.

A közel tíz nyomtatott ívnyi emlékirat egyike a szabadságharcra vonatkozó leginformatívabb visszaemlékezéseknek. Az 1849. január végéig terjedő részek szinte tökéletesen megbízhatóak, ettől kezdve azonban egyre érezhetőbb a szerző Görgei iránti ellenséges elfogultsága, amely időnként elhomályosítja tisztánlátását. A feldunai, majd VII. hadtest történetéről nem ismerünk az övéhez hasonló részletességű emlékiratot. Egyedül a fővezér, Görgei Artúr emlékirata versenghet vele, de az övé is csak 1849. március végéig foglalja össze az eseményeket, amikortól már jóval kevésbé tájékozott a VII. hadtestnél történeteket illetően.

A műnek az 1849. február közepéig terjedő eseményeket tartalmazó részét Abafi Lajos 1889-ben az általa szerkesztett *Hazánk* című folyóirat XI. kötetében magyar fordításban közölte.¹ Sajnos, a folyóirat ezzel a kötetel meg is szűnt, a folytatás is abbamaradt, s nem tudunk arról, hogy a fordítás többi része elkészült-e. Zámბelly 1893-ban az *1848–49. Történelmi Lapok* hasábjain közölt egy vitairatot, amelyben az emlékiratnak a kápolnai csatára vonatkozó részeiből is idézett (ez később kötetben is megjelent).² A tavaszi hadjáratra, a csornai ütközetre, illetve az 1849. augusztusi eseményekre és a megtorlás első időszakára vonatkozó részleteket jómagam közöltem.³

Az alábbiakban az emlékiratból az 1849. május elejétől július végéig terjedő időszakra vonatkozó részeket adjuk közre. A fennmaradt iratanyag lehetővé tette, hogy viszonylag pontosan megállapítsuk, Zámбelly mikor emlékezik pontosan, s mikor téved vagy állít valótlan. Tekintettel arra, hogy a csornai ütközetre vonatkozó rész már húsz évvel ezelőtt megjelent, ennek újraközlésétől eltekinttünk. Az egyes honvédtisztekre vonatkozó életrajzi adatokat Bona Gábor online honvédtiszti adattára alapján készítettük el.⁴

¹ Zámбelly 1889. 173–190., 267–279., 354–369. o.

² Bulla – Zámbelli 1894.

³ Hermann 2016/a. 1105–1139. o.; Hermann 1999/a. 244–250. o.; Hermann 2016/b. 5–10. o.

⁴ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/> (A letöltés időpontja: 2019. október 14.)

FORRÁSKÖZLÉS

Május

A VII. hadtest 1-jén Ácsott maradt és azt a parancsot kapta, hogy 2-án Gönyüig nyomuljon előre. Miután azonban azon járőröktől, amelyeket 1-jén Győrig küldtünk előre, megtudtuk, hogy az ellenség már közeledtükre elhagyta a helységet, a városban lévő hidakat lerombolta és az abdai hidat leégette, így az egész lovasság és a lovas tüzérség 2-án Győrig ment, a gyalogság pedig, mivel a menet hosszú volt, csupán Győrig, és 3-án vonult be Győrbe.

Győrben a hadsereget⁵ a lakosok legnagyobb ünneplése fogadta, a polgárság zászlókkal és zenével jött elibénk, és felszabadítóiként a legszívélyesebben üdvözölt minket. Az előljárásság a többi városi hivatalnokkal a város előtt jelent meg, azonban a tolongás miatt elveszett a hangja, nem tudta hallhatóan elmondani fogadóbeszédét, mivel ismert volt arról, hogy a feketesárgaság iránti kötelességét túl nagy ragaszkodással teljesítette. – De most mi nem nagyon törődtünk vele, hanem hogy a nép kedvére tegyünk, amit az követelt, keresztülvonultuk az egész városon.⁶

A nép örömeinek ezen megnyilvánulásai azon pillanattól kezdve, hogy márciusban Tokajnál átkeltünk a Tiszán, mindig örömünkre szolgáltak. Ilyenkor láthattuk, hogy ez szívéből fakad, és hogy csupán kevés ráhatással is milyen sokat lehet elérni egy ilyen derék, mindent feláldozó néppel, azonban sajnos a vezetők ezt nem értették.

Annak érdekében, hogy az ellenségről valami közelebbit megtudjunk, 3-án a lovassággal felderítést hajtottunk végre a Szigetközben és Moson felé. A gyalogságnak időben kellett érkeznie, amelyből azonnal egy dandárt a mosoni úton az ellenség által még megszállt abdai hídhöz különítették ki.

Ezt a hidat, mint megtudtuk, csupán két végén égették le, s könnyen helyreállítható volt.

A Szigetközben a felderítést vezető Markovich 9. huszárezred alezredes⁷ egy erős ellenséges lovascsapatba ütközött, amely azonban néhány jól irányzott lövés után, anélkül, hogy azokat viszonozta volna, gyorsan visszahúzódott.

Poeltenberg⁸ maga vezette a másik felderítést. A pinnyédi erdőnél nyomultunk előre, s a mindhárom fegyvernemből álló ellenséget Abda községnél felállítva találtuk. Egyenesen ellene vonultunk, azonban egy mocsaras csatornába ütköztünk, amelyen csupán egyes huszárok tudtak átkelni. Amíg belovagoltuk a környéket, hogy az ágyúk számára átkelőt találjunk, az ellenség, mivel időközben gyalogságunk is megérkezett a hídhöz, e hadmozdulat által arcban veszélyeztetve, azonnal elkezdett Öttevény felé visszavonulni. Ezért mi csupán néhány főt küldtünk megfigyelésére, gyalogsággal megszálltuk az abdai hidat és a lesvári majorságot, a pinnyédi erdőt ideiglenesen lovassággal, valamint a Szigetközben Újhely⁹ felé egy lovas őrsöt állítottunk fel.¹⁰

4-én pihenőnap volt valamennyi csapatnak.

⁵ Helyesen: hadtestet.

⁶ A történeteket leírja *Ecker* 1973. 164–165. o. Poeltenberg május 2-i jelentését magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 243. o.

⁷ Markovich Adolf (1816–?), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, 1849. január 14-től őrnagy, május 12-től alezredes, júniustól a fegyverletételig ezredének ideiglenes parancsnoka. Várfogságot szenved. 1869-ben reaktiválják a m. kir. Honvédséghez, 1871-ben nyugalmazzák.

⁸ Poeltenberg, Ernst Poelt Ritter von (1808–1849), cs. kir. százados a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. november 2-től honvéd őrnagy, december 1-jétől alezredes, 1849. január 1-jétől ezredes, június 7-től honvéd vezérőrnagy, a VII. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

⁹ Valójában Újfalú, a mai Győrújfalú.

¹⁰ Poeltenberg május 3-i jelentését az akcióról magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 243. o.

[Az enesei ütközet 1849. május 5-én]

Annak érdekében, hogy az egész vidéket megismerjem, néhány tábornoki tisztet küldtem ki a környékre, hogy ők is megismerjék azt, én magam pedig a helyismerőkkel mindent jól leírtam magamnak.

Hírszerzőket és járőröket küldtünk ki minden irányba. Ezekről megtudtam, hogy az ellenség Enese községet a soproni úton két gyalogszázalóaljjal, egy lovas osztállyal és egy féléteggel szállta meg; valamint Öttevény is a Mosonra és Hédervárra vezető úton a Szigetközben az ellenség által meg van szállva.

A leginkább Enese megszállása zavart, ezért tervet készítettem ezen község bevételére.

A hadsereg-parancsnokság¹¹ jóváhagyásával Pásztory 4. huszárezredi őrnagyot¹² három huszárszázaddal, egy gyalogszázaddal és öt lovas ágyúval rendeltük ki oda az ellenség elűzésére, s Sarich tábornoki százados¹³ adatott mellé.

A támadásnak hajnali öt órakor kellett volna megtörténnie.¹⁴ Nyolc órakor, mivel mindaddig a sikerről semmifajta jelentés nem futott be, és egyetlen lövés sem hallatszott, azt mondtam Poeltenberg ezredesnek, hogy utánanézek, s gyorsan Enesére utaztam, ahol is reggel kilenc órakor, félúton, a lesvári majornál az egész csapatot táborban találtam, és a parancsnok azzal mentegetőzött, hogy azért nem nyomultak előre, mert azon az úton, amelyen a megkerülést kellett volna végrehajtania, az ellenség három löveget és csapatokat állított fel.

Ezen késedelmesedően bosszankodva, egy lovat adattam magamnak, s elrendeltem az előnyomulást. Egy lovasszázadnak egyenesen az úton kellett előnyomulnia, és csupán az ellenséget arcban foglalkoztatnia, mivel a hidak az itteni csatornákon amúgy is le voltak rombolva. A lovasság maradéka az ellenség által nem láttatva, Bezinék vette útját. A gyalogság a közelben álló majorsághoz vonult.

Én a magaslaton maradtam, s megfigyeltem valamennyi csapat menetét. Így láttam, hogy az ellenséges őrszemek előnyomulásunkat máris felfedezték és jelentették. Mivel a községben riadóztattak; ezért a lovasszázadot az úton lassan előre küldtem, s megparancsoltam az azt vezető Vajda századosnak,¹⁵ hogy amint látja, hogy az ellenség kiüríti a községet, azonnal keljen át a vízen és nyomuljon előre. Majd rögvést a gyalogsághoz mentem, amelynek ezenközben gyorsan el kellett érnie a majort.

A lovasság, amely eltért a bezi úttól, és ahelyett, hogy jobbra ment volna, inkább balra tartott, ezáltal túlzottan közel került Eneséhez. S mivel az ellenség azonnal ágyúval fogadta, Pásztory őrnagy is előhozatta a magáéit és elrendelte tűz viszonzását, amely annak ellenére, hogy csak a füstből lehetett látni, hol vannak az ellenség fák által fedezett lövegei, jól talált, mivel néhány lövést követően a tüzelés abbamaradt. Ekkor érkeztem én is oda, Pásztory őrnagyot azonnal vágatában előreküldtem három löveggel, hogy az ellenség útját Kónynál elvágjam. Majd a gyalogszázadot csatláncba feloszlattva, a község ellen küldtem, magam mellé vettem két löveget és tizenöt huszárt,

¹¹ Helyesen: hadtestparancsnokság.

¹² Pásztory Sándor (1814–1871), cs. kir. főhadnagy a 4. (Sándor) huszárezredben. Október 19-től alszázados, 1849. január 9-től századkapitány, április 18-tól őrnagy és osztályparancsnok. Aradon várfogságra ítélik, 1851-ben szabadul.

¹³ Sarich (Scharich) József (1821–?), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. szeptember 27-től honvéd főhadnagy, tábornoki tiszt, 1849. január 1-jétől százados a feldunai, majd az ebből alakuló VII. hadtestben. Várfogságot szenved.

¹⁴ 1849. május 5-én.

¹⁵ Vajda Gábor (1812–1881), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848 nyarán a Sopron megyei nemzetőrség egyik szervezője. November 26-tól százados, a honvédsereghez átállt olasz katonákból szervezett Frangepán-csapat parancsnoka a feldunai hadseregnél. December 24-től egy gerilla-csapat parancsnoka. 1849 tavaszán a II. hadtest vezérkaránál szolgál. Júniusban a feldunai hadsereg felderítő tisztjeként működik és gerilla-akciókat vezet a császári fősereggel szemben. Július 4-től tábornoki őrnagy a komáromi várőrségnél, a vár feladásáig.

s így követtem a gyalogságot. Ekkor a községből parasztok jöttek elém, s azt mondták, hogy az ellenség már elhagyta a községet. A lerontott hidat a parasztok azonnal helyreállították, s én ágyúimmal és néhány huszárral gyorsan előmentem.

A községbe érkezve, egy fél század Kress-könnnyülovasba¹⁶ ütköztem, akik valahová kiküldönítve, most csapattestük után siettek. Gyalogságom a faluba érkezöben volt és 200 lépésnyi távolságra a könnnyülovasoktól, mivel azonban felhívásom ellenére a lakosok nem akartak házaikba menni, így nem lövhettem. A könnnyülovasok sem várták ezt meg, hanem a legközelebbi oldalútra vetették magukat és elmenekültek. A néhány huszár azonban egyetlen pillanat alatt a hátukban termett, azonban alig érhették be öket, és csupán két embert fogtak el lovastul, a többiek elmenekültek. Ekkor megérkezett Vajda százados lovasszázada, és én máris gyorsan az ellenség után vonultam

A községben ott, ahonnan az ellenség reánk tüzelt, három halott tüzér- és egy halott lovassági ló feküdt.

Könyba érkezve, még mindig nem láttam semmit, csupán megkerülő oszlopokat és a Kónynál álló ellenséget, ezért hát lassan nyomultam előre, és mivel az ellenség ugyancsak visszavonult, miután láttam, hogy az ellenség a legnagyobb sietséggel hogyan vonul vissza, miután Pásztory immáron megjelent az oldalában, utána vettem magam, és egy magaslati pontra érkezve, láttam az ellenséges gyalogságot vad futásban visszavonulni. Itt egyesültem Pásztoryval, s néhány lövést küldtem az ellenség után, amelyet az is néhányval viszonzott, azonban mivel golyóink a még helytálló lovasságba csapódtak, ez is megfordult, és átgázolt saját tüzérségén és gyalogságán, amely utóbbiba ez is¹⁷ behajtott. Azonnal átkeltem a vékony töltésen, és folytonos előnyomulásban ágyúkkal lövetve, üldöztem az ellenséget; így ment ez egészen Csorna közeléig. Itt az ellenség támogatást kapott és derekas ágyútüzzel fogadott minket. Már este öt óra volt, és már sötétedett, emellett nem ismertem a környéket, ezért nem nyomultam tovább előre, különösképpen azért, mert csapataim is igen fáradtak voltak. Ha több csapatom lett volna, még tovább üldöztem volna, azonban friss csapatokkal nem szállhattam szembe, így ezen csapatok megsemmisítése elmaradt; később a csornaiak azt mondták nekem, hogy mikor a gyalogság odaérkezett és látta, hogy utána nyomulunk, a földre vetette magát és megadást dobolt, amit azonban nem hallottunk, és azt sem észleltük, hogy nem akartak továbbmenni; és csak akkor, amikor az erősítés megérkezett, mentek vissza a község mögé és pihentek meg.

Visszatérésem után az ellenség is visszahúzódott, és még az éj folyamán Kapuvárra vonult.

Könyt és Enesét megszálltam, és a maradékkal visszatértem Győrbe, miután előbb étkeztettem és abrakoltattam.

Az ellenség közül az egész úton az erdőben, az árkokban és a viszonylag magas őszi vetésben elrejtözött embereket fogtunk el úgy, hogy az ellenség teljes vesztesége e napon 120 fő és tíz ló fölöttire rögött. Mi csupán két súlyos sebesült tüzért és egy könnyen sebesült huszárt veszítettünk.¹⁸

Az ellenség Eneséről történt elütése azt célozta, hogy szabadon mozoghassunk, és evégett meg is történtek az intézkedések.¹⁹

Az ellenség elhagyta Öttevényt, és Mosonba vonult vissza, és csak Horvátkimle falu mellett volt egy kis, néhány zászlóaljából, némi lovasságból és tüzérségből álló tábora az út megfigyelésére, így azonnal Öttevényen túlra állítottuk ki az előörsi vonalat, Lesvár majorságnál is állt egy örs, örszemekkel Eneséig és Beziig, és Csornáig járörözött. Pápa felé csupán Ménfő majorságban

¹⁶ A cs. kir. 7. könnnyülovas (chevalégers) ezred viselte Karl Kress von Kressenstein altábornagy nevét.

¹⁷ Ti. a tüzérség

¹⁸ Az ellenség vesztesége ennél kisebb volt. A Grobois örnagy vezette különítmény a 2. vadászzászlóaljból, a 40. (Koudelka) gyalogezred 3. zászlóaljból és a 7. (Kress) könnnyülovasezred 1. örnagyosi osztályából állt. Az ütközetben a Koudelka-zászlóalj 5 halottat, 3 sebesültet és 39 eltűntet (más adat szerint 6 halottat, 2 sebesültet és 36 eltűntet), a Kress-könnnyülovasok egy sebesültet és 2 eltűntet, két elesett, négy sebesült és 11 eltűnt lovat veszítettek. *Posselt* 1913. 454. o.; *Komers-Lindenbach* 1877. 141. o.

¹⁹ Poeltenberg május 6-i jelentését az akcióról magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 244–245. o.

állítottak fel egy őrsöt, amelynek Tét és Marcaltó felé kellett járőröznie. A Szigetközben viszont Zámoly és Vámos községeket lovasság szállta meg, és az előőrsoket Hédervár felé tolták előre. Folyamatosan hírszerzőket küldtünk ki mindenfelé, s azon idő alatt, amíg Győrben voltam, mindvégig tudtam az ellenség minden mozdulatáról, csaknem még arról is, hogy hol állnak az egyes ellenséges őrsök.

Annak érdekében, hogy az ellenség közeledését megnehezítsük, azt a csatornát, amely a Rábából a Rábába vezet, Ikrényig, ahol az egy átjárhatatlan mocsárban folytatódik, újonnan kiastuk úgy, hogy azon senki át nem kelhetett. Az abdai hídnál az ágyúk számára két kis sáncot emeltünk, s a hídon túl és a híd mellett lövészárkokat ástunk; a pinnyédi erdőben és a Szigetközben még november folyamán általunk készített, és még le nem rombolt sáncokat újlag megépítettük, úgyhogy az ellenség hirtelen rajtaütése ellen fedezve voltunk, és a helyet néhány napig tarthattuk.

A még Komáromban kiadott diszpozíció²⁰ és a később érkező parancsok folyamatosan csak azt rendelték, hogy az ellenség hadmozdulatairól értesülve legyünk, a győri állást minden erő bevetésével megtartsuk, azonban ne nyomuljunk előre csak akkor, ha ezt megparancsolják nekünk. Így hát nem maradt számunkra egyéb, hogy egész idő alatt hol s mikor felderítést végezzünk, a kevésbé kiképzett csapatokat tömegben gyakoroltassuk, és hogy a későbbiekben az állást további sáncokkal lássuk el.

Kezdetől fogva győzködtem Poeltenberget, hogy a nép lelkesedését használjuk fel, és rendeljünk el általános toborzást – ő azonban folyamatosan azzal a válasszal tért ki ez elől, hogy erre a kormánytól nincs felhatalmazása. Így beszéltem a zászlóaljparancsnokokkal, s ők elkezdtek titokban embereket verbuválni, s mivel Poeltenberg most látta, hogy a nép özönlik, engedélyt adott a nyílt toborzásra, s így rövidesen minden zászlóalj olyannyira megnövelte létszámát, hogy némely zászlóalj ezáltal több mint 300 főt szerzett. A kormányzat az alsó vidékről szintén több száz újoncot küldött, miáltal az erősen megfogyott zászlóaljak átlagosan 800 főnyi erősek lettek; különösen a tevékeny Sebes őrnagy²¹ alatti utász zászlóalj²² újoncozott nagy számban a környéken található molnárok és ácsok közül, s ezen zászlóaljat rövid ottlétem során minden tennivalójában úgy begyakoroltattam, hogy minden, már régebb óta begyakorolt utászcsapattal felvehetette a versenyt.

Megérkezett Győrbe Lukács kormánybiztos,²³ s végül ő is kiadta a rendeletet, hogy a községek állítsák ki fegyverfogható férfijaikat, s minden meglévő fegyvert szolgáltatassanak be, ami a legnagyobb készséggel meg is történt.²⁴

A szomszédos, általunk meg nem szállt megyékbe Poeltenberg kiáltványait küldtük, amelyekben minden jó érzelmű hazafit felszólított, hogy a veszélyben lévő haza zászlaja alá álljon, s minden vidékről tömegével jöttek hozzánk az emberek besoroztatni magukat.²⁵

Több távoli helységről küldöttek jelentek meg, hogy meggyőződjenek a dolgok állásáról, bujkáló embereket és elrejtett fegyvereket küldtek, és megígérték az általános népfelkelést és kiállást akkor, ha csupán néhány ezer főnyi reguláris csapatot küldünk.

²⁰ Az 1849. április 30-án Görgei által 1849. május 1–4-re kiadott diszpozíciót magyar fordításban közli: Hermann 1998. 240–241. o.

²¹ Sebes Emil (1824–1864), cs. kir. alhadnagy, 1848. október 19-től honvéd utász főhadnagy, december 3-tól százados, 1849. június 16-tól őrnagy, az 1. utász zászlóalj parancsnoka. Várfogságot szenved.

²² Az 1. utász zászlóalj.

²³ Lukács Sándor (1822–1855), ügyvéd, 1848-ban Győr város képviselője, szeptembertől a város kormánybiztosa, 1849. január 9-től országos hadfelszerelési kormánybiztos, április 28-tól Győr város és megye kormánybiztosa. Emigrál.

²⁴ A fegyverek begyűjtéséről szóló kiáltványokat nem az ekkor Budapesten lévő Lukács, hanem a Győr város kormánybiztosává kinevezett Gyapay Dénes adta ki május 21-én és 28-án. Közli őket: Zsupos 2014. 452–453., 457. o.

²⁵ Poeltenberg ilyen értelmű kiadványáról nem tudunk, legalábbis nem szerepel a győri nyomtatványok Zsupos Zoltán által összeállított katalógusában.

Annak érdekében, hogy ezt elérjük, és egyetlen csapással a Duna és a Dráva közötti egész országrészt kezünkre kerítsük, Görgői hadügyminiszternek és tábornoknak mindenről a legpontosabb jelentést tettük és az előnyt, amelyet ezáltal elérhetünk, számára ecseteltük. És kértük, hogy mivel Buda ostromához oly sok lovasság amúgy sem szükséges, valamint gyalogság is nélkülözhető, küldjön Győrbe legalább négy lovasosztályt és két zászlóaljot, Pápára és a Balaton alsó részére, Keszthelyre, egy kis vegyes testületet, amely Győrrel folyamatos érintkezésben legyen, és a föld népét tömeges felkelésre bírja. És ha ezen testület kellőképpen megerősödvé előnyömmel, és ezzel egy időben mi Mosont bevennénk, és ennek révén mindenki Sopron és Pozsony ellen nyomulna. Ezzel együtt a jelentésben hozzátettük, hogy miután Buda bevétele után valószínűleg ez a vonal, mint a főszereg számára legcélszerűbb, vétetnék fel, mi már sok mindent előkészítenénk; azonban mindezen jelentéseknek és kéréseknek nem volt semmi eredményük, és arra kényszerültünk – túl gyengék lévén ahhoz, hogy a továbbiakat megpróbáljuk –, hogy az előírt körzetre korlátozzuk magunkat.²⁶

Lukács kormánybiztos azzal biztatott bennünket, hogy az egészet jelenti a kormányzóelnöknek, és segítséget kapunk;²⁷ emellett közölte velünk a kormányzat tervét, hogy milyen módon akarja valamennyi csapatot újjászervezni, megerősíteni és felruházni. Azt mondta, hogy ha mindenütt tartjuk állásainkat, a kormányzat abban a helyzetben lesz, hogy kiállíthat július végéig 24 000 lovas, 140, egyenként 1000 fős zászlóaljot, összesen 140 000 főt, négy, egyenként 1000 főnyi utászzászlóaljot, azaz 4000 főt és tíz gránátos zászlóaljot, azaz 10 000 főt, valamint a hadseregben már található ütegeken kívül még harminc, fogatolt és legénységgel ellátott, hatlőveges üteget, köztük egy vágató lovasüteget; és az egész hadsereget június végéig nyári, szeptember végéig téli ruhával teljesen ellátja. Minden fegyver- és lőporgyár a legmagasabb fokozaton működik, s bizvást számíthatunk arra, hogy a kijelölt határidőig minden készen fog állni; azonban a kormányzat mit sem ért a szervezéshez, senki sincs ott felül, aki az egészet célszerűen vezetné.²⁸

A gyalogzászlóaljok száma már 150-re ment,²⁹ azonban nem voltak teljesek, mivel ahelyett, hogy a régi zászlóaljakat kiegészítették volna, ezeket folyamatosan hagyták néhány száz főnyire csökkenni; folyamatosan újakat alakítottak, s lőfegyverek helyett nyársakat és kaszákat adtak nekik, és a fölösleges lőfegyverek hiába pihentek a raktárakban.

A lovasságnál ugyanígy volt, új ezredeket állítottak fel, a régiek négy-ötszáz lóra csökkentek, és nagy fáradtsággal, hosszas kérelmezés után sikerült nyolc-kilencszáz lóra felvinni.

Sok ágyút öntöttek és fűrtak, azonban felszerelésük hiányos volt, annak ellenére, hogy az ezzel megbízott, igen jártas Lukács tüzér ezredes³⁰ minden módon megpróbálta. Azonban sok akadály állt útjában, és minden fáradtsága ellenére is csak igen lassan tudott feladatában előrejutni. Ha nem egy ilyen lángeszű és értő főt bíztak volna meg ezzel, valószínűleg semmi sem történt volna, azonban Lukács ezredes volt a magyar tüzérség megalapítója, tevékenysége és ügyessége révén vitte azon pontra, ahol állt. Fiatal tüzereinket maga az ellenség is a legnagyobb dicséretben részesítette; a legendrikülvilbb módon teljesítettek, és ez Lukács ezredes műve volt; és azon hazaszeretet, ami

²⁶ A fennmaradt iratokban ilyen javaslatnak nincs nyoma.

²⁷ Lukács ilyen értelmű jelentése nem ismert.

²⁸ Lukács május 29-én Kossuth Lajoshoz intézett jelentésében írt arról, hogy június 20-ig 65 000 zubbonyt, nadrágot, mellényt, sapkát és bakancsot fog kiosztani a seregnek. Közli: *Hermann* 1992. 143. o.

²⁹ A honvédszászlóaljok számára kiadott legmagasabb sorszám július végén a 148. volt, de jó néhány olyan honvédszászlóaljról tudunk, amelyek volt ún. tartalék (cadre) zászlóalja. Az 1849. augusztus 3-i komáromi kitörést követően Klapka György vezérőrnagy a Dunántúlon összegyűjtött újoncokból alakította meg a 201–204. zászlóaljakat.

³⁰ Lukács Dénes (1816–1868), cs. kir. tüzérhadnagy, 1848. májustól főhadnagy, szeptember 28-tól százados, október 19-től őrnagy, az Országos Nemzetőrségi Haditanács, majd november 1-től a hadügyminisztérium tüzérségi osztályának vezetője. 1849. január 28-tól alezredes, május 28-tól ezredes, a honvéd tüzérség főparancsnoka (igazgatója). 1849. május 28-tól a honvédtüzérség főparancsnoka. Várfigságot szenved.

miatt ezek a fiatal kőlykök semmilyen veszélytől nem riadtak vissza, halhatatlanságot szerzett a magyar tűzérség nevének.

Hasonló nevet szereztek maguknak az egész hadjárat folyamán honvédjeink és huszárjaink is; merthogy a honvéd mindig „Éljen a magyar!”³¹ kiáltással, halált megvetve, a legvidámabb bátorsággal ment előre, és gyakran lövést sem adott le, hanem boldog volt, ha a „szuronyt szegezz”³² – fällt das Bajonet – vezényszót hallotta, mivel ilyen harcra teremtetett. A honvéd nem szívesen állta az ágyútüzet, csak akkor volt elemében, ha előre ment; ha visszavonult, morgott; azonban egyetlen vesztes csatában sem lehetett látni őket – dacára a tartaléknak – csupán több órával később, összegyülekezni; kivéve egyes csapatokat, amelyek, akárcsak az ellenség régi, gyakorlott katonái, mindig megpróbáltak összetartani.

A pákozdi, schwechati, nagyszombati, szolnoki, komáromi, s különösképpen a budai napok, és még több más magyarországi csata és ütközet, valamint az Erdélyben Leonidászéhoz hasonlítható harc a piski hídnál és Nagyszebennél és még más helyeken, a honvéd nevének visszhangját mindörökké egyfajta nagyságként fogják mutatni.³³

A huszárok pótolhatatlanok voltak az előőrsi szolgálat jó ellátásában, az ellenségről történő hírszerzés során tanúsított vakmerőségükben; valamint gyakran az ellenség hátában portyáztak, és mindig biztos híreket hoztak.

Roham alkalmával a huszár pompás volt, mivel kikerülte ellenfelét, és megpróbálta hátba kapni, miközben egy másik huszár előlről vágta a fejét. Gyakran a legnagyobb vakmerőséggel vetette magát egy egészen kis csapat egy nagy ellenségesre, és gyakran megtörtént, hogy ez utóbbi kénytelen volt menekülni; ám a huszár nem mindig kerülte el a bajt, hanem határozottan küzdött, s csak kevés olyan ütközet volt, ahol nem ő vetette vissza korábban az ellenséges lovasságot.

Az ellenség lovasságban mindig felülmúlt minket, ennek ellenére a huszár mindig felvette a harcot a túlerővel, és csaknem mindig győzött, ha ütközetbe ment.

Nem vagyok a túlzások barátja, itt azonban az igazat mondom, és tanúk ezreivel erősíthetem meg, hogy ahányszor csak a huszárok megtámadták őt, mindig visszavetették, és csak túlerő elől hátráltak.

[A lesvári ütközet 1849. május 11-én]

10-én este járőrök révén azt a hírt vettük, hogy egy erős ellenséges csapat közeledik Csornához; ám elég korán egy úriember lovas futárral küldte a hírt, hogy ez ellenség három vadász- és gyalogszászlóaljjal, három lovasosztállyal,³⁴ kilenc ágyúval és egy fél röppentyűteggel az éjszaka folyamán megszállta Csornát, és valószínűleg Győr ellen nyomul.

Alig adatott ki a parancs, hogy a csapatok készenlétben legyenek, az előőrsöktől rögvést az egyik parancsőr jött a másik után azzal a jelentéssel, hogy az ellenség Enese felé közeledik, s végül, hogy Lesvárnál már a huszárokkal csatároz. Így hát azonnal riadóztattunk, s én azonnal a készenlétben álló ágyúkhöz siettem, három már fogatolva ott állót közülük magamhoz vettem, s a legsebbebb ügetségben előrenyomultam velük, s csak azért küldtem hátra, hogy az elsőként érkező lovascsapatot küldjék utánam.

³¹ Az eredetiben is magyarul szerepel.

³² Az eredetiben is magyarul szerepel.

³³ A felsorolt csaták és ütközetek: Pákozdi, 1848. szeptember 29.; Schwechat, 1848. október 30.; Nagyszombat, 1848. december 16.; Szolnok, 1849. március 5.; Komárom, 1849. április 26.; Buda, 1849. május 21.; Piski, 1849. február 9.; Nagyszében, 1849. március 11.

³⁴ A cs. kir. nehézlóvas (vértés, dragonyos) ezredek hat, a könnyűlóvas (dzsidás, huszár, svalizsér/chevaulégers) ezredek nyolc századból álltak, két század alkotott egy osztályt. Ezeket a vezénylő törzstiszt személye alapján a nehézlóvasságnál ezredesi, alezredesi és őrnagy, a könnyűlóvasságnál ezredesi, alezredesi, 1. és 2. őrnagy osztálynak nevezték.

Poeltenberg utolért a 9. huszárezred egy századával, s kértem őt, hogy azonnal küldjön előre három löveget a Lesvárra vezető másik, távolabbi úton, míg én a közelebbin megyek, s ami még beérkezik, küldje utánam, a többi csapatnak pedig a számukra kijelölt helyen kellett felállnia.

A Wyss tábornok³⁵ alatt Csornán lévő ellenség, amely Kapuvárról érkezett, csupán kétórányi pihenőt élvezhetett, s azután Győr ellen kellett indulnia.

Wyss tábornok Csornán állítólag úgy nyilatkozott, hogy délben, Győrben akar étkezni. Ha három oldalról támadtunk volna meg, ez könnyen sikerülhetett volna; így azonban túlzottan merész volt ilyet mondani.

Az ellenség előnyomulásakor lovas előőrseink csatározva vonultak vissza Lesvárig, ahol az ott állomásozó fél század honvéd felvette őket, s az ellenséget egy időre feltartóztatta, végül azonban a töltések mögé, majd Győr felé visszahúzódott.

Az ellenség azonnal áthaladt a szűk úton és már Lesvárnál is elkezdett előnyomulni mindkét úton, amikor megérkeztem. Azonnal egészen közelre felvonultattam a három löveget és az előrehatoló lovasságot oldalában lövettem, amely azonban ennek ellenére a keskeny hídon folyamatosan, sebesen jött előre, és ezen előnyomulást egy gyorsan felvonuló, engem erősen lövő üteg által támogatta. Ekkor érkezett meg a másik úton Markovits alezredes a 9. huszárezred egy osztályával³⁶ és három löveggel, és az ellenség élét lövette, mialatt én inkább annak közepe ellen munkálkodtam. Ezen keresztűz által kényszerítettven, az ellenség sebesen visszavonult a töltésen és a magaslatokon át.

Ezalatt megérkezett hozzám Poeltenberg még három löveggel és a 4. huszárezred egy osztályával, amikor is kértem, azonnal küldjön a Csallóközbe, hogy az ellenség nem nyomul-e előre, ugyanígy Ötveny felé is egy parancsört kellett volna küldenie, hogy az ott álló előőrsoktől pontos híreket kapjunk.

A sebesen visszahúzódó ellenséget folyton folyvást foglalkoztatva, folyamatosan lövettem.

A magaslatokra érkezve, az ellenség ott felállt, és erősen pásztázta a csatornán átvezető hidat és az utat.

Mi csupán néhány száz lépéssel a majoron túlra tudtunk előnyomulni. Ekkor Trebersberg tüzérszázados³⁷ nyolc huszárt kért tőlem, ezekkel és egy ágyúval a leghevesebb ágyútűzben átkelt a hídon, s ezen löveggel oly gyorsan és hathatósan lőtte az ellenséges lövegeket és csapatokat, hogy azok rögvést némileg hátrébb húzódtak. Mivel én, mialatt a százados előrenyomult, folyamatosan lövettem és egyik löveget küldtem előre a másik után, ezáltal sikerült arra kényszerítenünk az ellenséget, hogy még távolabbra vonuljon vissza.

Láttam, ahogy az ellenség folyamatosan vonja vissza gyalogságát, s célpontként csupán a lovasság állt fel a magaslatokon. Emellett álltak az ellenség lövegei és röppentyűi, s folyamatosan viszonozták tüzünket.

Annak érdekében, hogy lovasságomat ne tegyem ki a tűznek, csupán egy osztályt küldtem előre a majorságig, és csupán néhány százarral maradtam az ágyúk mellett. Ami, mint később egy, a csornai ütközetben elfogott dzsidás tisztől hallottam, arra indított több lovassági tisztet, hogy Wyss tábornokot arra kérje, miszerint lövegeinken üssenek rajta. Ezt azonban ő túlzottan merész vállalkozásnak tekintette, miután jól tudta és gondolhatta, hogy a majorság mögött legfeljebb 800 lépésnyire a lövegektől, csapatok állhatnak, így ezek előrenyomulásukkor szintén előrejönnek, s megtagadta ezen merész kívánságot.

³⁵ Wyss, Franz von (1795–1849), cs. kir. vezérőrnagy, dandárparancsnok a cs.kir. I. (Schlik) hadtest Franz Liechtenstein altábornagy vezette I. hadosztályában. Elesik 1849. június 13-án Csornánál.

³⁶ A cs. kir. 9. huszárezred I. Miklós orosz cár nevét viselte.

³⁷ Helyesen: Trebersberger, Johann (1818–?), cs. kir. tizedes, 1848. október 19-től honvéd hadnagy, 1849. január 25-től főhadnagy, a 4. hatfontos gyalogüteg parancsnoka, április 18-tól százados, májustól a 10. hatfontos gyalogüteg parancsnoka.

Mi ezt szívesen láttuk volna és mi magunk is beszéltünk erről, amikor is néhány tiszt előrelógva azt mondta, hogy ők túl messzire állnak az ágyúktól, és az ellenség megszerezheti azokat. Mire azt válaszoltam, hogy az ellenség ugyanolyan messze van, mint Önök, s ha előrenyomul, Önök is előrejönnek, és előnyben vagyunk, mivel ő előrenyomulás közben nem lőhet, mi viszont igen.

Mivel még mindig semmilyen hírt nem kaptam Poeltenbergtől, hogy az ellenség a többi pontokon nem nyomul előre, így én is itt csak lassan nyomulhattam előre, és követtem a szintén lassan visszahúzódo ellenséget. Egyszer csak azonban gyorsan eltűnt, mivel a magaslatra érkezve, láttam az utolsó lovas Enesénél eltűnni, a többit pedig sebesen Kóny felé visszahúzódni.

Wyss tábornok még ezen a napon, a csapatok számára Csornán adott rövid pihenőt követően, visszavonult Kapuvárig. Ennek oka, miként ezt nekem ugyanazon fogoly tiszt mondta, egy Mosonból – ahol akkor a császár is tartózkodott – érkező parancs lehetett, hogy ne próbálkozzon tovább. Ugyanezen tiszt azt is mondta nekem, hogy Győrt a többi ponton is meg kellett volna támadni, ha meg tudtak volna egyezni ebben. Miután ez nem történt meg, Wyss tábornok volt kénytelen meginni ennek a levét.

Követtem az ellenséget, megszálltam Enesét és Bezit, és – Poeltenberg által még mindig hírek nélkül hagyatván – nem bízva abban, hogy még tovább nyomulhatok előre, csupán kisebb csapatokat küldtem utána megfigyelésre.

Az ellenség vesztesége, az ütközet rövidege és azon sietség dacára, amellyel különösen kezdetben leadtuk rá a lövéseket, igen nagy volt.

A majorságnál tizenkét fő és nyolc ló feküdt halva vagy sebesülten. A magaslaton viszont, ahol a lovasság céltáblánkul szolgált, harminc, köztük egy tisztí ló feküdt holtan; embert nem találtunk, mivel ezeket már készen tartott szekereken hátra küldték; később megtudtam, hogy a halottak és sebesültek száma is harmincon fölültre rúgott. A fogoly tiszt azt is elmesélte nekem, hogy a lovasság harminc lovat veszített, a többi fogatos ló volt, és nem éppen dicsérni való, hogy a leghatékonyabb ellenséges ágyútűznek kitétték őket.³⁸

Annak érdekében, hogy a hasonló meglepetéseket a jövőre nézve elkerüljük, az előőrsöket, s minden öt napban egy másik, száz lóból álló portyázó vezényletet küldtünk Csornán át Kapuvár és Pápoc környékére azzal a megbízatással, hogy az ellenségről mindenkor a legbiztosabb híreket hozza, őt mindenkor ingerelje és felriassza. Aminek az volt a következménye, hogy az ellenség belefáradván ezekben az ingerkedésekbe, Kapuvárról Szentmiklósrá vonul vissza s csupán Vitnyédnél volt egy előőrs.

Fertőszentmiklóson az ellenség az Esterházy hercegi kastélyt földhányásokkal vette körül, a csinos park egy részét kivágta, és ott teljességgel védelemre rendezkedett be.

Ezek a portyázó vezényletek elindulásuk alkalmával, vagy ha parancsot küldtek nekik, mindig egy jókora csomagnyi Közlönyt – hivatalos lapot – kaptak, s aztán szétosztották azt a nép között, s ezáltal a legtávolabbi vidékekre is elküldték.

Ezeknek a portyázó vezényleteknek az a hasznuk is volt, hogy ezáltal mindazon élelmiszer és takarmány, amit az ellenség erről a vidékről akart szerezni, elvételétől tőle, s hogy a nép tömegesen

³⁸ Poeltenberg Ernőnek az ütközetről aznap, illetve másnap írott jelentéseit magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 250–252. o. A Franz Wyss vezérőrnagy vezette dandár vesztesége a későbbi hivatalos jelentés szerint 13 halott, 8 sebesült és 46 eltűnt katona, 17 elesett, 7 sebesült és 10 eltűnt ló, azaz összesen 67 fő és 34 ló volt. KA AFA Hauptarmee. Detailakten. 1848/9-13-22. Maga Wyss a jelentésében 20 elesett és sebesült katonáról ír. Wyss – Hadsereg-parancsnokság, Csorna és Kóny közötti tábor, 1849. május 12. KA AFA Karton 1832. Hauptarmee unter Welden. 1849-5-322a.

özönlött Győrbe a zászlók alá, és a kéznél lévő fegyvereket beszállította, s az adót, amit Rohonczy császári biztos³⁹ rendelt vinni, Győrbe teljesítette.

Miután a hadsereg-parancsnokságtól többszöri kérésünkre végeztetül a két osztályt a 10. huszárezredből⁴⁰ és egy lovas úteget küldtek,⁴¹ baloldalunk távolabbi fedezésére Pápára egy kis lovascsapatot küldtünk, amelynek Keszthely és Szombathely felé kellett portyáznia.⁴²

Győrt még inkább megerősítettük, a csapatok folyamatosan gyakorlatoztak, és a zászlóaljokat kiegészítették.

A hónap vége felé Kupa alezredes⁴³ vezetése alatt két osztály Hunyadi-huszárról⁴⁴ is érkezett Győrbe – többnyire újoncok és remonták,⁴⁵ soha nem voltak még tűzben, nem bízták meg még őket szolgálattal, így hát csak a többi huszárokkal vegyesen alkalmaztuk őket.

Az ellenség Mosonról és Hédervárról állandóan kisebb felderítéseket hajtott végre, amelyekért soha nem maradtunk adósai, s így a csapatok nem szoktak el teljesen a tűztől.

Buda 21-i elestét követően az erről szóló szóbeli hírt egy futár hozta meg, aminek következtében itt, Győrről nagy ünnepséget tartottak, volt bál, kivilágítás, zászlókitűzés stb., röviden, egy nagy ünneplés az egész vidéken; és hogy ebben az ellenséget is némileg részesítsük, néhány hirdetményt küldtünk az előőrsökhöz és átadtunk azokat az ellenségnek.⁴⁶

Rengeteg elfoglaltságom dacára, Poeltenberg rábeszélésére én is elmentem a bálba. Amint a zürzavart láttam és nem éppen boldog arcot vágtam, mivel a fejemben sok komolyabb dolog járt, odajött hozzám két megtáncoltatott hölgy, az egyik a túrmezei gróf, Josipovich felesége,⁴⁷ a másik a Győrben igen megbecsült Perlaky kereskedő neje,⁴⁸ és megkérdezték, miért nem örülök én is. Azt válaszoltam, nem tudok örülni, mert attól tartok, hogy a változó rendelkezések, hadműveletek miatt hat héten belül ismét túl leszünk a Tiszán Ha ismét előrejövünk, győzni fogunk, s majd csak akkor fogok tudni örülni. Ugyan némileg tovább tartott, mint hat hét, azonban jóslatom bevált, átmentünk a Tiszán, vissza azonban csak fogolyként jöttünk.

Ha ez a két hölgy még él, ha emlékirataim megjelennek, megerősítik az általam mondottakat.

Ugyanazon futár, aki a Buda elestéről szóló hírt hozta, Görgői következő sajtókezű levelét hozta nekem:

³⁹ Rohonczy Ignác (1802–1867), 1836–1837-ben a Törvényhatósági Tudósítások Sopron megyei tudósítója, 1843–1844-ben Sopron megye követe, 1845–1848-ban a megye főispáni helytartója (adminisztrátora), 1848. december közepétől a megye királyi biztosa, 1849. augusztus–októberben a pécsi kerület főbiztosa, 1861-től a Magyar Királyi Kancellária tanácsosa.

⁴⁰ A cs. kir. 10. huszárezred viselte III. Frigyes Vilmos porosz király nevét.

⁴¹ A 8. lovasúteget. A két alakulat Poeltenberg jelentésének tanúsága szerint 1849. május 16-án érkezett meg Győrbe. Közli: *Hermann* 1998. 254. o.

⁴² Ez a 10. huszárezred fentebb említett két osztálya volt, amely június 8-án érkezett meg Pápára Károly Pál őrnagy parancsnoksága alatt. Károly Pál Kmety Györgyhoz intézett jelentését magyar fordításban közli: *Hermann* 1999a. 99–100. o.

⁴³ Kupa Hümér (Penczer Fidé) (1809–1868), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. szeptember 1-jétől százados a Hunyadi önkéntes csapat lovasságánál. Október 14-től őrnagy, osztályparancsnok az előbbiből alakult 13. (Hunyadi) huszárezredben. 1849. március 5-től alezredes, májustól ezrede öt századának parancsnoka a feldunai hadseregben – utóljára a VII. hadtestnél. Emigrál, 1859-ben az itáliai magyar légió ezredese.

⁴⁴ A 13. huszárezred viselte Hunyadi nevét. Az alakulatot 1848 augusztusában a Duna–Tisza közén kezdték szervezni. Katonái nem hagyományos huszárruhát, hanem ún. Viktória-dolmányt, bő gatyát és pörge kalapot viseltek. Egyes századok felszereléséhez hozzátartozott a karikás ostor és a fokos is.

⁴⁵ Pótlóvak, azaz még a „kiképzetlen” lovak (Remonten).

⁴⁶ Az említett bált május 22-én tartották. Leírja *Ecker* 1973. 187–188. o. Gyapay Dénesnek a vár bevételét tudató hirdetményét közli: *Zsupos* 2014. 455. o.

⁴⁷ Josipovich Antal (Antun Josipović) (1806–1874), túrmezei gróf, a horvátországi magyar párt vezére.

⁴⁸ Perlaky Dánielné Dorner Emília.

*№ 649/v. A hadügyminisztertől s a hadsereg főparancsnokától
Zámbelly alezredes úrnak, a VII. hadtest tábornoki főnökének Győrben*

Svábhegyi főhadiszállás, 1849. május 17-én

A VII. hadtest által jelenlegi Győrbe történt kiküldítése során minden, az ellenséggel történt összeütközés alkalmával tanúsított körültekintő példamutatásáért, indítatva érzem magamat ezért köszönetemet Poeltenberg ezredes, hadtestparancsnok úrnak kinyilvánítani.

Ugyanakkor nem mellőzhetem hasonló kötelességemet teljesíteni Önnek, Alezredes Úr, amikor egyben nem csupán köszönetemet – hanem előlött különös elismerésemet az Ön sikerteli működéséért, megfeszített szolgálatteljesítéséért, az Önnek a kivitelezendő hadműveletek tervezésében mutatott ügyes körültekintéséért – ezennel teljes mértékben kifejezem!

Ez azon elismerés, amivel a férfiak a férfiak tartozik, és teljes tisztelettel kinyilvánít – mint vezénylő tábornok azonban emellett indítatva érzem magamat, hogy a országos [kormányzó] elnök úrnak Önt sürgősen ezredesi előléptetésre előterjeszteni, az Önt jelenlegi állásában egyelőre történő megtartásával, mivel amint csak erre alkalom adódik, fenntartom magamnak, hogy az Ön számára egy, ismereteinek és munkásságának kiterjedtebb szolgálatai ágat kijelöljek

Legyen tehát meggyőződve arról, hogy szolgálatai mindig értékük szerint teljes mértékben értékelve lesznek.

*Görgei Artúr
tábornok⁴⁹*

Röviddel ezután megkaptam ezredesi előléptetésemet, május 1-jei ranggal; hasonlóképpen Poeltenberg a tábornoki kinevezését.

Egy ilyen levél után csaknem hihetetlen, hogy Görgei mindnyájunkat feláldozott.

Ezt a levelet, mint később megtudtam, azért írták nekem, mivel én néhányszor, különösen Mjk őrnagy, hadtesti segédtsízt⁵⁰ előtt Poeltenbergnél kijelentettem, hogy az egészzel torkig vagyok, mivel egyetlen kérésemre sem történik semmi, és minden rám hull vissza, ha rosszul mennének a dolgok, mivel valójában mindent én csinálók, Poeltenberg csak a nevét adja, és hogy semminemű elismerésben nem részesülök mindezért. Így például, hogy Hatvanért az osztrákoknál Terézia-keresztet kaptam volna, amit két olyasvalakivel kellett megosztanom, akik nem is voltak tűzben.⁵¹ Mjk, Görgei egyik régi bajtársa, bizonyára megírta neki, hogy én egészen elégedetlen vagyok, hogy semmi sem halad előre.

Kosztolányi ezredes,⁵² a csallóközi parancsnok babérokat akart magának gyűjteni, s gyenge hadosztályával Pozsony felé nyomult előre, több ízben visszaszorította az ellenséget úgy, hogy az

⁴⁹ Az eredeti tisztázatot ismerteti: *Nudelmann* 1998. 31. o. (Jelenleg ismeretlen helyen.) Molnár Ferdinánd fogalmazványa. No. 649/v. HL 184849. 28/310. 1869. február 14-én Illaván kelt másolat, Hoffbauer Lajos, fegyvertörténeti 1-ső tisztí őrnök hitelesítésével. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár. Quart. Hung. 2523. Egervári Potemkin Ödönhoz intézett önéletrajzi levelek. 231–232. fol.

⁵⁰ Mjk József (Ede) (1812–1849), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben. Október 16-tól századkapitány. 1849. március 24-től őrnagy ezrede létszámában és karségéd Görgei mellett. Később a VII. hadtest segédtsíztje, majd a hadügyminisztériumban szolgál a fegyvertörténeti. Kolerában hal meg.

⁵¹ Ti. hogy az 1849. április 2-i hatvani ütközetben játszott szerepéért a cs. kir. csapatok oldalán a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét kapta volna meg, míg a magyar oldalon a győzelemért Gáspár vezérőrnagy, s rajta kívül Kossuth Sándor alezredesi kinevezést kapott. Lásd erre Görgei 1849. április 8-i gödöllői napi parancsát. HL 1848-49. 20/460.

⁵² Kosztolányi Móric (1806–1884), cs. kir. százados, 1848. augusztus 27-től honvéd őrnagy, a dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnoka, október 30-tól honvéd alezredes, 1849. január 28-tól ezredes, a komáromi várőrség parancsnoka, majd április végétől egy rövid időszakról eltekintve, a Csallóközbe kiküldönített erők parancsnoka. Komáromi kapituláns.

egészen Somorjáig, egy része pedig egyenesen a Duna-ágon át vonult vissza. Kosztolányi azonban maga is visszavonult, mivel különben egy igen kiterjedt állást kellett volna elfoglalnia. Azon hírre, hogy az ellenség ismét előretört, ismét előre nyomult. Szerdahelynél azonban egy kétszeres túlerőben lévő ellenséges erőbe ütközött, amely Eperjesnél⁵³ is, anélkül hogy erről Kosztolányi értesült volna, a Duna-ágon át egy hidat veretett, és az oldalába jött, és így neki komoly veszteséggel Nagymegyérig kellett visszavonulnia.⁵⁴ Mivel Kosztolányi a szándékáról nem értesített miniket időben, nem tudtuk foglalkoztatni az ellenséget, és ez, mivel azt látta, hogy nyugton vagyunk, gőzhajóval a Szigetközéből a Csallóközbe csapatokat vitt át, és még inkább megerősítette magát. Még aznap este értesültünk az ütközet eredményéről. És mivel hozzám már több panasz érkezett Kosztolányi ellen csapatai vezetésében mutatott ügyetlensége miatt, mivel egyedül ő maga volt felelős e nap szerencsétlenségéért, hogy a további következményeket elkerüljük, azonnal jelentettük ezt a főparancsnokságnak.⁵⁵ És Kosztolányi ezredest ennek következtében néhány napon belül a parancsnokságban Kazinczy ezredes⁵⁶ által váltotta fel, aki azonban röviddel erre a máramarosi parancsnokságot kapta, és őt sajnos ismét Kosztolányi ezredes váltotta fel a csallóközi parancsnokságban.⁵⁷

Horváth alezredes⁵⁸ több ponton, különösen Sempténél megpróbált átjutni a Vágon, hogy Nagyszombat felé nyomuljon. Azonban az ellenség túlnyomó ereje mindannyiszor megakadályozta ebben, és így Sempténél maradt, és egészen fel Lipótvárig kis különítményekkel figyeltette meg a Vág-vonalat mindaddig, amíg Budáról a csapatok meg nem érkeztek, és Nyitrára nem rendelték őt a bányavárosokkal való összeköttetés érdekében, ahol is a csapatok komáromi összpontosításáig maradt.

Görgei Ármin őrnagy⁵⁹ a Hurban szlovák pártfőnök⁶⁰ alatti szabadcsapattal⁶¹ és az ezzel egyesült ellenséges csapatokkal néhány szerencsés ütközetet vívott, amelyek során sok foglyot ejtett, és ezeket a szlovákokat többnyire besorozta, és ezek igen derekasan viselkedtek az ütközetekben saját honfitársaik ellen, és boldogok voltak, hogy honvédnek nevezik őket.⁶²

Görgei Ármin mindenütt kárt okozott az ellenségnek és sok ezüstpénzt és más javakat zsákmányolt, újoncozással saját csapatát, amely kezdetben alig 1000 főből állt, 2000 főre emelte, s folyamatos összeköttetésben volt Horváth alezreddel és Beniczkyvel,⁶³ mely utóbbi Szepesben

⁵³ Ti. Pozsonyeperjesnél.

⁵⁴ 1849. május 12-én Tejfalunál. Az ütközetről lásd *Szinnyei* 1887. 125–126., 159. o.

⁵⁵ Poeltenberg ilyen értelmű jelentését nem ismerjük.

⁵⁶ Kazinczy Lajos (1820–1849), kilépett cs. kir. főhadnagy, augusztus 27-től honvéd főhadnagy, októbertől százados, az 1., majd számcseré folytán a 2. és 3. utászzászlóalj szervezője, november 28-tól őrnagy, 1849. január 11-től alezredes, dandár-, majd hadosztályparancsnok a Középponti Mozgó Seregben, február elejétől a felső-tiszai, majd I. hadtestben. Június 1-jétől honvéd ezredes, az északkelet-magyarországi önálló hadosztály parancsnoka. Zsibónál az oroszok előtt kapitulál augusztus 24–25-én. 1849. október 25-én Aradon kivégzik.

⁵⁷ Kazinczy május 19-én vette át a csallóközi erők parancsnokságát, s június 2-án vagy 3-án adta át azt ismét Kosztolányinak.

⁵⁸ Horváth János (1815–1875), cs. kir. százados a 9. (Miklós) huszárezredben, 1848. december 18-tól honvéd őrnagy, 1849. február 2-től alezredes, április 21-től egy különítmény parancsnoka, július 10-től ezredes. Várfogságot szenved. 1869-től honvéd ezredes.

⁵⁹ Görgey Ármin (1812–1877), Görgei Artúr bátyja, kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. november 29-től honvéd százados, 1849. április 8-tól őrnagy, a hónap közepétől különítményparancsnok, július 13-tól alezredes, a végnapokban a feladnai hadsereg vezérkari főnöke. Várfogságot szenved.

⁶⁰ Hurban, Jozef Miloslav (1817–1882), evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője, a cs. kir. csapatok oldalán küzdő szlovák légió egyik szervezője.

⁶¹ Az 1848 szeptemberétől több ütemben szervezett szlovák légióval.

⁶² Görgey Ármin harcaira lásd: Streifkorps des Majoren Herrmann Görgei. HL 1848–49. 35/89.

⁶³ Beniczky Lajos (1813–1868), a reformkorban a Zólyom megyei reformellenzék tagja, 1848-ban bányavidéki kormánybiztos, nemzetőr őrnagy, 1849. április 21-től honvéd alezredes, különítményparancsnok. A szabadságharc után várfogságot szenved, 1863–1864-ben részt vesz az Almásy–Nedeczky-féle összeesküvésben. 1868-ban máig tisztázatlan körülmények között meggyilkolják.

és Gömörben portyázott, és a Wysocki-hadtesttel⁶⁴ tartotta az összeköttetést, és szintén több szerencsés ütközetet vívott és rajtaütést hajtott végre.

Beniczky volt a legjobb portyázó vezérünk, és képes volt az ellenséget csekély csapataival folyamatosan sakkban tartani, és noha igen rövid ideje volt hadi szolgálatban, sok katonai ismerettel rendelkezett. – Más helyre állítva és több csapattal ellátva, merész, lángeszű lelkével sokat tehetett volna. Azonban nálunk soha nem tudták az igazit jól megtalálni, és sajnos az állások betöltése rang szerint történt és a gyakran alkalmasabb fiatalokat ügyetlen idősebbek alá rendelték. Ezáltal elégedetlenséget ébresztettek és ezáltal az egész szenvedett kárt, mert semmi sem illett össze.⁶⁵

Itt az ideje, hogy Poeltenberg tábornokról, a VII. hadtest parancsnokáról elmondjunk egyet-mást.

Osztrák szolgálatban első osztályú kapitány a Sándor-huszárezredben,⁶⁶ ezzel Bécsből – megismételt kérései ellenére, hogy helyezték át egy német ezredbe vagy vezényeljék az itáliai hadsereghez – mégiscsak Magyarországra küldték. Teljesen feketesárgaként végigcsinálta a menetet a horvát határig, onnan Pákozdig, végül Parndorfra. Itt határozottan az Ausztriába való nyomulás ellen nyilatkozott, s ennek következtében a Honvédelmi Bizottmány akkori elnöke, Kossuth által még többekkel együtt a szolgálatból elbocsátott, s tetszése szerint három napon belül útlevelt kaphatott oda, ahova akar. Ezáltal becsvágya megsérült, és ezt követően, mivel Ausztria többé nem fogadta volna be, miután Pákozdnál már osztrák csapatok ellen harcolt, mások rábeszélésének hatására elszánta magát a neki kéz alatt ajánlott őrnagyi hely elfogadására és maradt.⁶⁷

A Karger⁶⁸ parancsa ellenére az 1848. december 16-i kazimiri ütközetben a négyszeres túlerőben lévő ellenséges lovasságon való áttöréséért alezredessé nevezték ki⁶⁹, és januárban – miután Karger megbetegedett – átvette az ő dandárját.⁷⁰ Ekkor történt, hogy a bányavárosokba vonulás során Szobnál egy tisztje megkereste, hogy vezesse át az ezredet a Dunán, s ezáltal menne át az osztrákokhoz. Ő azzal utasította vissza ezt az örültséget, hogy mi még mindig a törvény útján állunk és a királynak tett eskünhöz hűnek kell maradnunk. 1849 februárjában ezredes lett és e hónap vége felé átvette a Piller-hadosztály⁷¹ csapatai feletti parancsnokságot.⁷²

Ez ideig kevés alkalma nyílt arra, hogy katonai ismereteit megmutassa. A február 13-i széni rajtaütésnél mit sem tett, azonban még ezen a napon sokan közülünk felismerték, hogy ő azokból⁷³ nem sokkal rendelkezik – amely ítéletet a február 26-i és 27-i kápolnai és verpeléti csatánapon igazolta is, és ekkori gyámoltalansága a mozdulatok elrendelésében, valamint egykedvűsége nagyban

⁶⁴ Józef Wysocki (1809–1873) vezérőrnagy ekkor a Henryk Dembiński altábornagy vezette északi hadseregben a lengyel légió parancsnoka volt. A IX. hadtest parancsnoka ekkor maga Dembiński volt, s csak június második felében adta át a parancsnokságot Wysockinak.

⁶⁵ Beniczky harcaira lásd: Streifkorps des Majoren Ludwig Beniczky. HL 1848-49. 21/317., magyar fordításban közli: *Asbóth* 1862. II. k. 114–123. o., ill. emlékiratának Steier Lajos által írott bevezető tanulmányát: *Beniczky* 1924. 123–160. o.

⁶⁶ A cs. kir. 4. huszárezred viselte Sándor orosz trónörökös, a későbbi II. Sándor cár nevét.

⁶⁷ A táborban lévő nemzetgyűlési biztosok javaslatára Kossuth október 15-én utasította a Hadügyminisztériumot Poeltenbergnek a szolgálatból való elbocsátására. KLÖM XIII. 185. o. (a biztosok jelentése), 199. (Kossuth utasítása). Móga János fővezér október 18-án közölte a határozatot Poeltenberggel, aki azonban kérte, hogy a hadseregben maradjon, s a kérést a táborban lévő biztosok is támogatták. KLÖM XIII. 242.

⁶⁸ Karger, Ferdinand (1803–?), cs. kir. őrnagy a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. október 12-től honvéd alezredes, november 26-tól honvéd ezredes, dandárparancsnok, december végén betegszabadságra megy, 1849. május 1-jén nyugalmazták. A cs. kir. hadbíróság rangfosztásra ítéli.

⁶⁹ Lásd erre *Zámbelly* 1889. 274–275. o.

⁷⁰ Valójában már 1848. december 31-én, a móri ütközetet követő napon.

⁷¹ Piller János (1811–1879), cs. kir. alszázados a 33. (Gyulay) gyalogezredben, 1848. július 25-től nemzetőr őrnagy, október 30-tól honvéd alezredes, december 1-jétől ezredes, 1849. január 5-től hadosztályparancsnok a feldunai hadtestben. Február 19-én visszavonul a szolgálattól, Szőlősnél esik fogságba. Rangfosztásra ítélik.

⁷² 1849. február 19-én.

⁷³ Ti. a katonai ismeretekből.

hozzájárult a csatavesztéshez. Miként viselte magát más ütközetekben, a korábban mondottakból látható. Személyét tekintve bátor volt, azonban semminemű katonai áttekintéssel nem rendelkezett, és mindent el kellett mondani neki azzal kapcsolatban, hogy mi a teendő, máskülönben minden balul ütött ki. Jó társasági ember volt, és rendelkezett azzal a képességgel, hogy elhitesse az emberekkel, miszerint ő sok mindenhez ért. Ezáltal magát Görgeit is megtévesztette, és ő is nagyra tartotta őt, és júniusban igen kellemetlenül lepte meg, amikor Poeltenbergnek a parancsnokság vitelben való alkalmatlansága egyre inkább kiderülvén, ezt kifejtettük neki. Görgei ekkor szó szerint ezt mondta: „Bárcsak korábban tudtam volna, most már késő, most már itt kell maradnia, legalább Klapka⁷⁴ itt van.” Szórakozni vágyva, fülét a hízelgésre nyitva tartva, valamint becsvágyó személyként, sokak által környezetett, a komolyabbakkal keveset törődve és gondolva, a parancsok kivitelezését – amelyekhez csupán a nevét adta, mivel ő azokat gyakran át sem olvasta, csupán aláírta – átengedte az alárendeltjeinek. – Szerencsére a magasabb posztokat olyan tiszték töltötték be, akik még ha némelyik nem is volt különösebben erős szellemű, azonban nem szűkölködtek az akaratban, hogy minden parancsot teljesítsenek, miáltal az is lehetséges volt, hogy ezen hadtest mindig jól küzdjön és a legjobban legyen szervezve.

Poeltenberg egyébiránt jószívű férfiú volt, aki ritkán büntetett meg bárkit is, azonban éppen jósága miatt sok mindent elrontott. Senkinek semmit sem tudott megtagadni, és egy halálos ítélethez csak nagy fáradtsággal lehetett megszerezni az aláírását – ami csupán egyszer történt meg, és ekkor a szerencsétlen áldozat, a szentmártoni⁷⁵ lelkész az ellenség egy felderítő akciója révén menekült meg, miáltal a halálos ítéletet nem hajtották végre, és ezen lelkészt a polgári hatóságnak adták át további eljárás végett.⁷⁶

Poeltenberg emiatt igen boldog volt, és kijelentette, hogy ez az egyik legboldogabb napja.

Poeltenberg igen hiszékeny is volt, és igen gyorsan meg lehetett nyerni valaminek, ha azt kedvező fényben mutatták be neki, ami a szerencsétlensége is volt, mert Görgei által a saját céljainak teljesen megnyerve, nem tudott többé másként dönteni, és – mint sajnos sokan mások – már orosz váll-lappal feldíszítve látta magát.⁷⁷ A menekülésről ő sem akart tudni, és mindvégig reménykedett az amnesztiában. Még az ítélethirdetés napján is szilárdan hitt a megkegyelmeztetésben, és hogy minden tábornokot erődökbe fognak szállítani az éj folyamán. A kötélre szóló ítélet borzalmas volt számára.

Görgeiről még mindig jól vélekedett, és azt mondta nekem: „Görgei bizonyosan a mi és az ország javát akarta, azonban az osztrák kormány nem tartotta be, amit ígért.”⁷⁸

Az oroszok beavatkozásában soha nem akart hinni, és amikor már a legbiztosabb hírszerzői jelentéseim voltak arról, hogy azok már megérkeztek Morvaországba, és Magyarország felé vonulnak, még mindig nem akarta elhinni, és úgy vélte, az oroszok soha nem kerülnek harcba, hanem az osztrák csapatok maradéka nyomul majd előre, s az oroszok a helyőrségeket alkotják. Csak akkor

⁷⁴ Klapka György (1820–1892), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. október 16-tól honvéd őrnagy, november–decemberben a bányászati hadtest vezérkari főnöke, 1849. január 9-től ezredes, a felső-tiszai, majd az ebből alakuló I. hadtest parancsnoka, március 31-től vezérőrnagy, májusban helyettes hadügyminiszter, majd a hónap végétől komáromi vár- és hadseregparancsnok. Emigrál, 1867 után hazatér.

⁷⁵ Pannonhalmi.

⁷⁶ Az esetről nincs közelebbi ismeretünk.

⁷⁷ Ti. azt hitte, hogy az oroszok a magyar honvédtiszteket átveszik az orosz hadseregbe.

⁷⁸ Azaz Poeltenberg az oroszok tájékoztatása alapján abban reménykedett, hogy az osztrák kormány megkíméli a magukat megadó honvédtiszteket életét.

hitte el ezt, amikor megkaptam a hírt, hogy Pozsonyban már 20 000 orosz van Panyutyin tábornok⁷⁹ alatt.⁸⁰

A Függetlenségi Nyilatkozat nem volt ínyére, és akárcsak mi, a hadtest többi tisztjei, ellene nyilatkozott, és azt mondta, hogy amint a kormány más esküt követel tőlünk, ő kilép a szolgálatból.

Buda bevételét követően Görgei Debrecenbe ment, és visszautasította a kormányzat mindenfajta, akár szóban, akár tetteleg ajánlott köszönetét, csupán az altábornagyi címet fogadta el, az országos érdemrend I. osztályát azzal a megjegyzéssel utasította el, hogy azt még nem érdemelte meg.⁸¹

Görgei most maga vette át a hadügyminiszteri tárcát és államtitkárrá a lángeszű Szabó Imre ezredest⁸² nevezte ki. Eddigi helyettesét, Klapka tábornokot a VII. és VIII. hadtest főparancsnokává és Komárom erődjének parancsnokává nevezte ki, az erőd alparancsnokává pedig Ascherman ezredest,⁸³ egy képzett és vitéz tisztet tett meg.⁸⁴

Ezáltal Guyon,⁸⁵ az eddigi erődparancsnok felmentetett tisztiségéből és rendelkezési állományba tétetett, ezáltal egy nagy ellenfelét távolította el a közeléből.

Klapka ekkor Komáromba sietett, ott elrendelte a szükségeseket, és 28-án Győrbe jött.⁸⁶ A meghallgatott jelentéseket és az állások megszemlélését követően mindent rendben talált és csupán a sáncok építését rendelte el.

Klapka csodálkozott, hogy már egy egész hónapja csaknem tétlenül egy helyben állva maradtunk, és legalább Mosont nem szálltuk meg. Erre én elébe tártam valamennyi kapott parancsot és általunk tett jelentést, összevettem neki őket. Mire belátta, hogy nem mi vagyunk a hibásak, és kijelentette, hogy evégett Görgeivel beszélni fog, miközben azokat a parancsokat kell követnünk, amelyeket kapunk.

Ekkor a csapatok Pestről rövid menetekben jöttek errefelé, és elfoglalták állásaikat a Vág és a Nyitra mentén.

⁷⁹ Panyutyin, Fjodor Szergejevics (1790–1865), altábornagy, a 9. orosz kombinált gyaloghadosztály parancsnoka, később főhadsegéd, hadtestparancsnok, varsói kormányzó, az államtanács tagja.

⁸⁰ Az említett hadosztályt az osztrák kormány kérésére küldték eredetileg Bécsbe, de végül júniusig Morvaországban állomásozott, s akkor irányították át a magyarországi hadszíntérre. A részletekre lásd *Rosonczy* 2016. 113–288. o.

⁸¹ Görgei már 1849. május elején visszautasította az altábornagyi rangot. Május 22-én a parlament megszavazta számára mind az altábornagyi kinevezést, mind a Magyar Katonai Érdemrend I. osztályát, de a tábornok ezeket sem fogadta el.

⁸² Szabó Imre (1820–1865), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. július 4-től segédtiszt a magyar hadügyminisztériumban. Szeptember 20-tól honvéd tábornokari százados, október 30-tól őrnagy, a pozsonyi katonai kerület parancsnoka. Decemberben a kormány párizsi megbízottja, Teleki László gróf mellett. 1849 áprilisában hazatér, a császáriak fogságába esik, de kiszabadul. Május 3-tól alezredes, május 25-től ezredes és a hadügyminisztérium felszerelési osztályának vezetője. Május végétől Kossuth Katonai irodájának főnöke. Június 2-től hadügyi államtitkár. Június 10-től egyben a minisztérium ideiglenes vezetője Aulich Lajos tábornok július 14-i kinevezéséig. Emigrál.

⁸³ Ascherman (Vendrei) Ferenc (1821–1893), cs. kir. hadnagy, 1848. augusztus 16-tól főhadnagy, október 19-től honvéd tábornokari százados, 1849. január 17-től őrnagy, április 25-től alezredes, május 25-től ezredes, június 26-tól a komáromi várórség (VIII. hadtest) parancsnoka. Komáromi kapituláns. 1868 után ezredes a m. kir. Honvédségben.

⁸⁴ Valójában Klapka kineveztetését még ő maga intézte, amikor Görgeit helyettesítette a hadügyminisztériumban.

⁸⁵ Guyon Richard (1813–1856), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848 szeptemberétől honvéd őrnagy, zászlóaljparancsnok, november 1-jétől ezredes, dandár-, majd hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben, 1849. március 8-tól honvéd vezérőrnagy, Komárom várparancsnoka, 1849. június végétől a IV. hadtest parancsnoka, a temesvári csata után a főszerep ideiglenes parancsnoka. Emigrál, Kursid pasa néven török tábornok lesz.

⁸⁶ Zámibelly téved; Klapka május 31-én érkezett meg Komáromba, s noha június 1-jén az jelentette mind Kossuthnak, mind Görgeinek, hogy szándékában áll Győrbe utazni, bizonytalan, hogy ez a látogatás egyáltalán megtörtént-e. *Hermann* 2000. 205–206. o.

Kmety ezredes⁸⁷ önálló hadosztálynak nevezett egysége pedig Székesfehérvárra, később Veszprémbe rendeltetett, ahol derekasan kiegészült, egyébiránt mást nem csinált, mivelhogy az ellenséget e vidéken látni sem lehetett.⁸⁸

Az ezen hadosztályhoz beosztott tarack- s röppentyűüteget Győrbe jött a hadsereghez.

A megbetegedett Aulich tábornok⁸⁹ helyett Asbóth ezredes⁹⁰ vette át a II. hadtestet.

Június

4-én este Görgői váratlanul Győrbe érkezett, Klapkával hosszú, velünk rövid megbeszélést folytatott, néhány dolgot elrendelt, sokat ígért, keveset dicsért és egy jó ebéd után ismét Komáromba, majd onnan Esztergomba utazott vissza.⁹¹

Esztergomban állították fel nevezetesen a Központi Hadműveleti Irodát.⁹² Ekkortól a csapatokhoz valamennyi parancs innen jött, és ezért eléggé későn is érkezett, gyakran olyankor is, amikor valaminek történnie kellett volna.⁹³ Ha kezünkbe vesszük a térképet, láthatjuk, hogy Győr és Komárom négy, Nyitra hat, Érsekújvár három állomásnyira van, tehát következőleg a főparancsnok nem lehet tizenkét mérföldnyire a csapatok mögött. Azonban Görgői táborkari főnöke, Bayer ezredes⁹⁴ kedvelte a kedélyességet és Esztergomban ezt és a jó életet meg lehetett találni. Egyúttal a visszasság kezdettől megmutakozott a sok ellentmondásosan kiadott vagy elkésett parancs révén, úgyhogy rend szerint semmi sem vágott egybe.

Görgői annak érdekében, hogy állásának megfeleljen, gyakran utazott Budapestre, mivel időközben a minisztérium élén Kossuth országhormányzóval, diadalmenetben bevonult oda.⁹⁵

Mindenki, és legfőképpen ez⁹⁶ azt hitte, hogy legyőzhetetlenek vagyunk, mert egy kőhalom a kezünkre került, amelyet anélkül is azonnal le kellett rombolnunk.⁹⁷

Ezen tévhit által megkövte lévén, a minisztérium elmulasztotta a szükséges parancsok kiadását, és hogy maga végezze el az utolsó simításokat a felszabadítás művén, és – csupán sok, fel-

⁸⁷ Kmety György (1813–1865), cs. kir. főhadnagy a 19. (Schwarzenberg) gyalogezredben, 1848. október 19-től honvéd százados, október 30-tól őrnagy, december 20-tól alezredes, dandár-, 1849. február közepétől hadosztályparancsnok, április 14-től ezredes, június 26-tól vezérőrnagy, a 15. önálló hadosztály parancsnoka. Emigrál, Iszmail pasa néven török tábornok lesz.

⁸⁸ A Kmety-hadosztály május 27-én indult el Budáról, június 8-án érkezett meg Veszprémbe, s 10-én Városlődön át vonult tovább Pápára.

⁸⁹ Aulich Lajos (1793–1849), cs. kir. alezredes a 2. (Sándor) gyalogezredben, 1848. október 24-től ezredes, hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben, 1849. február 25-től vezérőrnagy, március közepétől május végéig a II. hadtest parancsnoka, július 14-től a Szemere-kormány hadügyminisztere. Az aradi vértanúk egyike.

⁹⁰ Asbóth Lajos (1803–1882), kilépett cs. kir. százados, 1848-ban nemzetőr őrnagy, 1849. január 26-tól honvéd alezredes, Debrecen katonai parancsnoka, majd egy önálló hadosztály parancsnoka, április 18-tól honvéd ezredes, május 23-tól a II. hadtest parancsnoka. Görgői június 20-án leváltja, július 9-től a tartalék hadosztály, majd hadtest parancsnoka. Várfogságot szenved, 1862-től az osztrák titkosrendőrség besúgója.

⁹¹ Görgői június 5-én este érkezett a városba, s június 6-án tárgyalta Klapkával és Bayer József ezredessel a követendő haditervről. Görgői győri látogatására lásd *Hermann* 2000. 207–209. o.

⁹² Görgői 1849. május 25-én intézkedett a Központi Hadműveleti Iroda (Central Operations-Kanzlei) felállításáról, amelynek feladata a hadműveletek koordinálása lett volna. Az Iroda 1849. június 17-ig Esztergomban, június 18. és 29. között Tatán, majd Komáromban működött. A Görgői által a felállításról kiadott rendelet lásd HL 1848-49. 30/47. Magyar fordításban közli: *Hermann* 1999. 45–46. o.

⁹³ Zámberly megjegyzése jogos, ugyanakkor a VII. és VIII. hadtestet június 7-én kivették az Iroda alól, s azokkal közvetlenül Klapka György vezérőrnagy rendelkezett.

⁹⁴ Bayer József Ágost (1821–1864), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. szeptember 20-tól honvéd vezérkari főhadnagy, október 20-tól százados, november 18-tól őrnagy, 1849. január 15-től alezredes, a feldunai hadtest vezérkari főnöke, április 17-től ezredes, a feldunai hadsereg vezérkari főnöke. Várfogságot szenved.

⁹⁵ 1849. június 5-én.

⁹⁶ Ti. a kormány.

⁹⁷ Ti. a budai várat.

lengző kifejezésekkel teli kiáltványt kibocsátván – elfeledkezett arról, amire szükségünk volt: hadkiegészítés, fegyver, ruházat, pénz. Kiadták a nevezetes kiáltványt a néphez a hon ellenségei elleni keresztes háborúról,⁹⁸ mindenfelé körmeneteket és ünnepélyeket tartottak, a nép megvédelgésére pazarolták a pénzt, amely csupán a reguláris hadseregnél jó, azonban önmagában ritkán ér bármit is. A szegény katonaság viszont naphosszat nélkülözött, mivel sem pénz, sem élelmiszer nem állt rendelkezésére.

Görgei távollétében Bayer írta alá a diszpozíciókat. Mivel azonban gyakran Pestről ugyanazon tárgyban Görgeitől vagy helyettesétől, Szabó ezredes államtitkártól közvetlen parancsok érkeztek hozzánk, ismét elegendő ellentmondás adódott. Végezetül az ismételt előterjesztésekre a Központi Iroda Tatára, Komárom mellé tétetett át,⁹⁹ azonban mégsem ment minden jól a maga útján.

Klapka mindennel elégedetlen lévén és a mozgalom kimenetelét efféle rendszabályok mellett előre látván, több sürgető előterjesztést tett a főparancsnokságnak és ugyanúgy javasolta, amint mi korábban tettük, a hadművelet megragadását a Duna jobb partján. Ez azonban mit sem segített, és a hadtestek, miként korábban mondtuk, a Nyitra és a Vág mentén állomásoztak, ahol 20-ig néhány kis, jelentéktelen csatározásra került sor.¹⁰⁰

[...]¹⁰¹

Egy hírszerzőtől megtudtam, hogy az ellenséges táborban erőteljesen készülnek az ellenségeskedések megkezdésére, hogy az oroszok Pozsonyban állnak, és hogy azon parancsot kapták, miszerint a Vághoz az ott lévő hadtest megerősítésére nyomuljanak előre.¹⁰²

Az ellenséges Wyss-dandár erősítést kapott és Csorna, Szentmihály környékén végrehajtott erőteljes portyázásai által ismét felhívta magára a figyelmünket.

A Mosonban lévő ellenséges csapat hadműveleteit illetően változatlan maradt, mivelhogy részéről néhány kisebb felderítésen kívül semmi más nem történt. Ezek alkalmával gyakran – miután a mi előőrseinknek nem volt szabad semmilyen ütközetbe bocsátkozniuk – majdnem Abdáig és a Szigetközben Újfaluig előrenyomult, majd előőrseink által üldözötve ismét visszatért állásába.

Ezen ellenséges felderítések egyike alkalmával, amely már estefelé történt, Poeltenberg a kíséretével csaknem az ellenség kezébe került. Nevezetesen az előőrs parancsnoka ahelyett, hogy – miként ez utasításában állott – az abdai hídon át vonult volna vissza, a pinnyédi erdő felé húzódott vissza. Mi azt hittük, mivel a sötétedés nem tette lehetővé a megkülönböztetést, hogy az előtünk álló tömeg az előőrsi lovasszázad, és afele lovagoltunk. Én némileg hátrébb maradtam, mivel éppen megparancsoltam valamit. Ekkor észrevettem az oldalvást hátrafelé vonuló lovasszázadot. Poeltenberg után vettem magam, hogy őt visszatartsam, és a kíséretében lévő huszárokat előőrs-

⁹⁸ Nem egészen világos, hogy Zámibelly milyen kiáltványra gondol. A minisztertanács 1849. május 18-án tett előterjesztést Kossuth Lajos kormányzóhoz az orosz intervencióval kapcsolatosan szükséges intézkedésekről, amit Kossuth záradékával a *Közlönyben* közzé is tettek. Szintén ezen a napon adta ki Kossuth és Batthyány Kázmér *A magyar nemzet ünnepélyes óvása az orosz beavatkozás ellen* című nyilatkozatot. Ugyanezen a napon Horváth Mihály vallás- és közoktatásügyi miniszter adott ki körrendeletet valamennyi felekezeti lelkészeihez az orosz intervencióval kapcsolatban lelkesítő beszédek tartásáról, ill. a kormány által kiadott imaszöveg felolvasásáról. Az első kettőt közli: KLÖM XV. 341–344. o., az utóbbit az ima szövegével együtt közli: *Pap* 1869. II. k. 452–458. o. A keresztes háborút meghirdető 1849. június 27-i kiáltványt közli: KLÖM XV. 602–606. o.

⁹⁹ Június 17-én.

¹⁰⁰ Zámibelly megfélemedezik az Asbóth Lajos vezette II. hadtest Zsigárd térségében június 16-án végrehajtott, a III. hadtest passzivitása miatt kudarcba fulladt támadásáról.

¹⁰¹ A kihagyott rész a 12. (Nádor) huszárezred egyik századának hazaszökéséről szól. Közli: *Hermann* 1999a. 244–245. o.

¹⁰² Zámibelly június 8-án jelentette a Központi Hadműveleti Irodának, hogy Pozsonyba orosz csapatok érkeztek. Magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 279–280. o. Június 12-én Poeltenberg küldött jelentést az oroszok pozsonyi tartózkodásáról. Magyar fordításban közli: *Böhm – Farkas – Csikány* 1998. 155–156. o.; *Hermann* 1998. 291–292. o. Az oroszoknak a Vág-vonalra történő előnyomulásáról a fennmaradt jelentésekben nincsenek adatok.

ként előreküldjem. A századost¹⁰³ perbe fogták, azonban Poeltenberg nagy jósága megmentette őt a golyótól.¹⁰⁴

Amikor mi hajtottunk végre felderítést, mindig ágyú- és lőfegyvertüzézésre került sor, mert az ellenséges előcsapatok nem akarták egykönnyen átengedni számunkra állásukat. Azonban csaknem mindig Mosonig hátráltak, ahol mindig az egész helyőrség elősietett. Mi csupán ezt akartuk elérni, és aztán Öttevényig, a Szigetközben pedig Zámolyig vonultunk vissza.

Ha az ellenség végzett felderítést, nálunk előnyomultak, kiálltak a csapatok. Aztán arra a jelentésre, hogy az ellenség előrenyomul, mindannyiszor egy táborkari tiszt felment a toronyba. Megszemlélte a környéket, és ha észlelte, hogy ez a mindig szokásos mozdulat, mindenki csak készenlétben maradt, mivel megvolt az az előnyünk, hogy az ellenség mindig csak egy úton jöhetett, és a kis előőrs visszatarthatta, amíg *erősítés nem érkezett*.

[...] ¹⁰⁵

Ezen eseményt¹⁰⁶ követően Győrben minden ismét a régi kerékvágásban maradt, mivel Klapka mit sem tétetett és a fővezérségtől sem jött semmiféle parancs.

14-én a VII. hadtest erősítésére Komáromból két honvédszászlóalj érkezett Straube őrnagy¹⁰⁷ parancsnoksága alatt¹⁰⁸ és ugyanezen időben még három század Hunyadi-huszár érkezett Győrbe,¹⁰⁹ úgyhogy a hadtest ekkor tíz honvédszászlóaljból, egy utászszászlóaljból, egy gránátos zászlóaljból, két vadászszászlóaljból, húsz lovasszázadból, harmincöt lövegből és egy fél röppentyűütegből, összesen 11 000 főből és 2000 lóból állott.¹¹⁰

Végre Klapka is belátta, hogy valószínűleg Győr lesz azon pont, amely ellen az ellenség legnagyobb erejét fordítja, ezért jött ez az erősítés.

Hírszerzőim már meghozták a jelentést, hogy az ellenség Pozsonynál gyűjti csapatait és Sopronon át 15 000 emberrel van felvonulóban és Szentmiklósnál gyülekezik, s hogy Mosonba is jelentős erősítések rendeltettek.¹¹¹

Erre föl 19-én még egy utolsó jelentést tettem, még egyszer összevettem minden hátrányt, amely abból fakadhat, hogy ha Győr nincs erősebben megszállva és ezen pont mindkét oldalán

¹⁰³ Ti. az előőrsön álló század parancsnokát.

¹⁰⁴ Az eset dátuma a fennmaradt jelentések alapján nem állapítható meg.

¹⁰⁵ A csornai ütközetre vonatkozó részt közli: *Hermann* 1999a. 245–250. o.

¹⁰⁶ Ti. az 1849. június 13-i csornai ütközetet.

¹⁰⁷ Straube Károly (1812–?), cs. kir. főhadnagy a 34. (Porosz herceg) gyalogezredben, 1848 szeptemberében alakulatával hazaérkezik. November 11-én századosként áthelyezik a 44. honvédszászlóaljhoz. December 30-tól őrnagy, 1849. január 17-től a 19., majd hamarosan a 46. zászlóalj parancsnoka lesz. Június 27-től alezredes és dandárparancsnok a komáromi várórségnél (a VIII. hadtestben). Augusztus 11-i kimutatás szerint ideiglenes hadosztályparancsnok a II. hadtestben, a vár feladásáig. Komáromban kapitulál.

¹⁰⁸ Ez a 46. és 57. honvédszászlóalj volt; ezek azonban csak június 27-én érkeztek meg Győrbe.

¹⁰⁹ A hadtestben Győr megszállásakor a 13. (Hunyadi) huszárezredből csak két század szolgált. Görgei Buda alól több ízben is küldött – főleg lovasságból álló – erősítéseket Poeltenbergnek: május 10-én négy századot a 10. (Vilmos) huszárezredből és egy lovasüteget, 18-án pedig négy századot a 13. (Hunyadi) huszárezredből. Ennek ellenére június közepén a 13. huszárezredből csak öt század szolgált a hadtestben. A fentebb említett Straube-különítménnyel együtt viszont jött négy század a 16. (Károlyi) huszárezredből; elképzelhető, hogy Zámibelly ezekkel téveszti össze a Hunyadi-huszárokat.

¹¹⁰ A hadtest 1849. június 15-i létszámkimutatása szerint a létszám 9713 fő, 2265 nyerges, 707 fogatos ló és 45 löveg volt. MNL OL Görgyey-lt. b/47. fasc. Zámibelly Lajos alezredesnek, a hadtest vezérkari főnökének aláírásával. A beérkezett erősítésekkel ez a létszám felment 12 388 főre, 2760 nyerges, 697 fogatos lóra és 50 lövegre. *Hermann* 1996. 93. o.

¹¹¹ Ez a hírszerzői jelentés nem ismert.

nincs jobban védve, és aztán átadtam állásomat Járosy alezredesnek,¹¹² hogy egészségemet a budai fürdőkben helyreállítsam.¹¹³

19-én reggel, miután magánúton megtudtam, hogy Kosztolányi e napon a Csalóközben támadni akar, Győről is erőltetett felderítés indított, amelynek során az ellenséget Mosonig nyomták vissza, azonban mivel kezeink a korábbi rendeletek által meg voltak kötve, ezen előnyt kihasználhatatlanul kellett hagynunk.¹¹⁴

19-én jött a parancs, hogy a Straube őrnagy parancsnoksága alatti két honvédszászlóaljat tegyük át a Csalóközbe, és minden dereglyét¹¹⁵ Gönyűre szállíttassunk, hogy az átkelés gyorsan megtörténhessen.

20-án a VII. hadtesttől még egy 9. huszárezredi osztályt és egy gyalogüteget rendeltek a Csalóközbe,¹¹⁶ ami által a VII. hadtest ismét gyengült és harcoló állománya korábbi 9000 fős létszáma csökkent.

Aggodalmas előérzettel vettem búcsút azon csapatoktól, amelyekkel oly gyakran vettem részt ütközetben, és az „Éljen” és „Maradjon”¹¹⁷ csaknem visszatartott. Azonban az, hogy lehetetlen volt hosszabb ideig lovon ülnöm, arra kényszerített, hogy elbúcsúzzam. Azon tiszteknek, akik még a szállásomon felkerestek, egész nyíltsággal elmondtam, milyen nehéz helyzetben vannak abban az esetben, ha a fővezérség saját önfejűségéhez ragaszkodik, és Győrt nem szállja meg erősebben, és azon tervhez ragaszkodik, hogy a Vág-vonalat erőszakolja. Megjósoltam nekik előre a véget, ha a hadműveletek ilyen lagymatagon folynak.

20-án este elhagytam Győrt, Tatára utaztam, ahol a főhadiszállás volt, hogy még egyszer szóban megpróbáljam megváltoztatni a tervet. Odafelé úton hallottam a Csalóközben és Perednél a nagy ágyúzást egészen a leszálló estéig.¹¹⁸

Görgei a hadsereghez sietett, csak Bayer ezredes volt ott, még egyszer elmondtam mindent, azt válaszolta erre: „Korábban lehetséges lett volna ezt tenni, most azonban túl késő, mivel Görgei nem hagyja vitatni a Vág-vonal erőszakolásának és az itt Pozsonynak történő előnyomulás tervét és ma van az eldöntő nap”. Erre azt mondtam neki: „A nap már eldőlt, és amennyire a tüzelésből ki tudtam venni, csapataink visszavonulófélben vannak.”

21-én reggel felé Görgeitől jött egy cédula, amelyen Bayernek megírta, hogy a nap elveszett, mivel Asbóth ezredes és Knezic¹¹⁹ tábornok gyáván viselték magukat – II. és III. hadtest –, ő azon-

¹¹² Poeltenberg ezt június 19-én jelentette Görgeinek. A jelentést magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 301–302. o.

¹¹³ Zámallynek ez a jelentése nem ismert, s a fennmaradt iratokban sincs nyoma ilyen jelentés beérkezésének. A tábornoki főnöki tisztelet valóban június 19-én adta át Járosy Ádám alezredesnek, ő maga azonban csak június 21-én hagyta el Győrt.

¹¹⁴ Erre a támadásra valójában június 20-án került sor. Poeltenberg erről szóló jelentéseit magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 302–304. o.

¹¹⁵ Vagy kompot, mert az eredetiben Platte van, ami mindkettőt jelentheti.

¹¹⁶ A 9. (Miklós) huszárezred két századát és a Harsay Ferenc százados vezette 11. hatfontos gyalogüteget. A Zámally által megadott létszámcsökkenés erős túlzás.

¹¹⁷ Az idézőjelben lévő két szó az eredetiben is magyarul szerepel.

¹¹⁸ Június 20-án Görgei a II. és a III. hadtesttel Zsigárd, Pered, Királyréve és Negyed térségében megtámadta a Ludwig Wohlgemuth altábornagy vezette cs. kir. tartalék hadtest ott állomásozó csapatait, ezzel egy időben Nagysándor József az I. hadtesttel Szerednél próbálta meg kierőszakolni az átkelést a Vágon, Klapka pedig a VIII. hadtest csapataival Nyárasdnál támadott. Az első napon a II. hadtest bevette Peredet, a III. hadtest azonban csak a csata végeztével érkezett meg. Klapkát visszaverték Nyárasdnál, Nagysándornak pedig nem sikerült átkelnie a Vágon. Június 21-én megérkezett Panyutyin altábornagy orosz hadosztálya, és a túlerővel szemben a II. és III. hadtest a Vág jobb partjának feladására kényszerült.

¹¹⁹ Knezic Károly (1808–1849), cs. kir. százados a 34. (Porosz herceg) gyalogezredben, 1848. október 30-tól őrnagy és zászlóaljparancsnok, december 18-tól alezredesi rangban az ezred parancsnoka. 1849. március 13-tól ezredes, a III. hadtest hadosztályparancsnoka, a tavaszi hadjárat után a hadtest parancsnoka, május 7-től vezérőrnagy. A peredi csata első napja után, június 20-án Görgei leváltja, július közepétől a „tiszaei megfigyelő hadtest” (egy gyenge dandár) élén a tokaji átkelőt fedezi. Az aradi vértanúk egyike.

ban elég korán még egyszer támadni fog, mivel Kászonyi ezredesnek¹²⁰ és Leiningen tábornoknak¹²¹ már átadta ezen hadtesteket.¹²²

Asbóth ezredes e napon igen derekasan viselte magát, amit mindenki megerősített, azonban Görgei az ellensége volt.¹²³

Knezić tábornok nem kapott parancsot az előnyomulásra, és nem volt annyi belátása, hogy ha jobbra és balra tőle harcolnak, neki magának is csak előre kellene nyomulnia. Ha ezt megtette volna, akkor valószínűleg ezúttal a nap számunkra döntő lett volna, Panyutyin friss csapatai ellenére, amelyek éppen abban a pillanatban érkeztek meg, amikor az ellenséges csapatok teljes visszavonulásban voltak.¹²⁴

Elutazásom előtt, 21-én még egyszer azt mondtam Bayer ezredesnek, meg kellene próbálni oda vinni a dolgot, hogy a Rába-vonalat erősebben megszállják, és hogy Kmety a VII. hadtesttel együtt ténykedjen. – Írtam Poeltenbergnek, mindent elmagyaráztam neki, és kértem őt, hogy még néhány sáncot hányasson a fő pontokon, amelyek helyét szintén megadtam neki.¹²⁵

Pestről több sürgöny érkezett, amelyeket Bayer felbontott, és köztük volt egy Dembińskitől¹²⁶ és Wysockitól. Az első jelentette, hogy miután előterjesztéseit nem fogadták el, az észak-magyarországi hadtest parancsnokságát az utóbbinak adja át.¹²⁷ Wysocki jelentette az átvételt, egyben azonban közölte, hogy ha nem küldenek neki erősítést, a lengyel légióknak pedig – amely a legjobb csapata – fegyvert; úgy nem tudja teljesíteni feladatát, és fel kell adnia állását, mivel máris 20 000 orosz áll Bártfán és 30 000 orosz, mint ezek tartaléka; és még ehhez az oroszok Máramaros felé vonulóban is lennének. Ezen ötszörös túlerővel szemben rosszul felfegyverzett, nem begyakorolt csapataival nem tudja tartani magát, és ha nyolc napon belül nem kap segítséget, Miskolcig kell visszavonulnia – a hadügyminisztérium és az országos főparancsnokság ennek megfelelően rendelkezzen.¹²⁸

¹²⁰ Kászonyi József (1810–1888), cs. kir. őrnagy, 1848. október 20-tól honvéd alezredes a 3. (Ferdinand d’Este) huszárezredben. 1849. január 23-tól ezredes, ezred- és dandárparancsnok a bácskai hadosztálynál, majd a III. hadtestben. Április 30-tól a hadtest lovashadosztályának parancsnoka, június 20-tól a II. hadtest parancsnoka. Komáromi kapituláns, emigrál.

¹²¹ Leiningen-Westerburg Károly (Karl Graf zu Leiningen-Westerburg), gróf (1819–1849), cs. kir. számfeletti százados, 1848. december 28-tól honvéd őrnagy, 1949. február 10-től alezredes, április 6-tól ezredes, június 21-től a III. hadtest parancsnoka, 26-tól vezérőrnagy, az aradi vértanúk egyike.

¹²² Mint láttuk, a peredi csata első napját a Görgei vezette főoszlop megnyerte, azaz, Görgei aligha írt ilyesmit Bayernek. Elképzelhető, hogy Zám-belly összekeverte Görgeinek az első napról szóló, szövetségserűen ismeretlen beszámolóját azzal a június 22-én hajnali 4 órakor Bayernek írott levéllel, amelyben az előző napi vereségről számolt be. Utóbbi lásd MNL OL Görgey-lt. b/44. fasc.; magyar fordításban közli: *Görgey* 1888. II. k. 563. o.

¹²³ Asbóth leváltásának okaira lásd *Kemény* 2018. 45–64. o.

¹²⁴ Zám-belly itt rosszul emlékezik: Knezić a június 20-i csatanapon nem nyomult elő időben, ez volt az oka a leváltásának. Panyutyin hadosztálya viszont június 21-én érkezett meg, amikor már a Leiningen-Westerburg Károly vezérőrnagy vezette III. hadtest is a harc vonalban volt.

¹²⁵ Zám-bellynek ezt a levélét nem ismerjük.

¹²⁶ Dembiński, Henryk, gróf (1791–1864), az 1830–31-es lengyel szabadságharc tábornoka, rövid ideig fővezére, 1849-ben honvéd altábornagy, februárban a honvéd főserég parancsnoka, április-június között az északi hadsereg (IX. hadtest és különítmények) parancsnoka. Júliusban a honvédsereg vezérkari főnöke, augusztus elején a főserég parancsnoka. Emigrál.

¹²⁷ Dembinski június 18-án Demétéről írt a hadügyminisztériumnak is, s levelében közölte, hogy a parancsnoksága alatti erő gyenge, pedig a sok lovassággal és tüzérséggel rendelkező ellenséget jó lenne még a hegyek között feltartóztatni. Egyben úgy vélte, hogy nem tanácsos Komáromtól nyugatra messzebb tartó hadműveleteket indítani, mert ez védtelenné tenné az országot az oroszokkal szemben. Az irat korábban a Kriegsarchivban volt, Akten der Insurgenten Armee 1849-6-182. szám alatt, innen ismerteti: *Steier* é. n. I. k 76. o. Jelenleg lappang.

¹²⁸ Wysocki június 19-én jelentette Görgeinek, hogy átvette a parancsnokságot. Közli: Von der Revolution 464–466. o., magyar fordításban: *Wysocki* é. n. 193–194. o. és *Böhm – Farkas – Csikány* 1998. 163–164. o.

Szabó ezredes államtitkár e jelentés szélére odaírt néhány sort, amelyekből láttam, hogy már válaszolt Wysockinak, azonban olyan hangnemben, amelyet egyetlen öreg katona sem visel el szívesen.¹²⁹ Én sóhajtva hívtam fel erre Bayer figyelmét, hogy ezáltal a legjobb embereinket kedvetlenítjük el, és előbb-utóbb bukunk meg, ha mindenki azon dolgozik, hogy erőnek erejével egyenlenséget keltsen.

Bayer kikelt a lengyelek ellen, hogy ezek azt hiszik, csak ők értenek bármihez, és ezáltal akarunk tekintélyt szerezni maguknak stb. Azt válaszoltam, hogy én magam sem látom itt szívesen a lengyeleket, de ha már egyszer hívtuk őket, akkor biztosítani kell nekik azt a teret, amely megilleti őket – és hogy a lengyelek vitéznek, és hogy valóban értenek egyet-mást, azt nem lehet elvitatni tőlük. Azonban ha egyszer a gyűlés és a sértett önszeretet eluralkodik, ott többé semmilyen rábeszélő művészet nem segít.

Pestre utazásom közben mindenki azt kérdezte tőlem, hogy állnak a dolgaink. Azt mondtam a szegény népnek: „jól”. Ők azonban láthatták rajtam, hogy ez nincs így, mert nem mindenki hitte ezt el, és olyan nyilatkozatok hangzottak el, amelyek a közemberek józan felfogóképességéről tanúskodtak. Azonban minden beszédjük refrénje mindig az volt: „Bármilyen sokat is veszítünk eddig, mindent latba akarunk vetni. Csak feyvert kell adni nekünk, hogy ezektől a németektől megszabaduljunk, mert az ő kormányzatuk alá nem akarunk többé visszakerülni.”

Ha a kormány élén egy más, energikusabb személy állott volna, e néppel, ezekkel az eszközökkel hihetetlen dolgokat lehetett volna teljesíteni. Így azonban a visszájukra fordult, gyakran céltalan rendeletek révén mindennek buknia kellett.

Pestre elsőként hoztam a hadügyminisztériumnak a vesztes csata hírét. A futár csak néhány órával utánam érkezett a jelentéssel, hogy a második nap is szerencsétlenül zajlott le, és hogy a hadtestek Komáromba vonultak vissza.¹³⁰

Itt ismét elmagyaráztam a tervemet, azonban a hadügyminisztériumban Görgei vak hívei ültek, és ezen nem lehetett szegíteni.

[A győri ütközet 1849. június 28-án]¹³¹

30-án reggel a városban nyomasztó hírt hallottam Győr bevételéről, – Budára siettem a hadügyminisztériumba, és megtudtam a valóságot – mire azonnal azt mondtam Szabó, Molnár,¹³² Waldberg ezredeseknek:¹³³ „Így hát elveszett Magyarország, csomagoljunk hát”. Majd emlékeztettem őket néhány nappal korábban mondott szavaimra. Itt azt is megtudtam, hogy Kmetynek külön parancsa volt Kossuthtól, hogy ha az ellenség előnyomul és szorongatja, ne Győrbe, hanem Pápán,

¹²⁹ Szabó válasza nem ismert. Wysocki június 19-i jelentésére maga Görgei válaszolt június 25-én 3436/B. sz. alatt, ebben a Zám-belly által említett sértő kifejezések nem találhatók. MNL OL R 221. Józef Wysocki iratai, d. sz.

¹³⁰ Valójában csak a II. hadtest vonult vissza Komárom felé, az I. és a III. hadtest a Vág mentén maradt.

¹³¹ A győri ütközet legrészletesebb magyar leírása Kossuth Sándor alezredestől, a várost védő csapatok parancsnokától származik. Közli: Hermann 1996. 82–91. o. Miután Zám-belly leírása több ponton megegyezik az övével, feltételezhető, hogy Zám-belly – aki Kossuthal együtt raboskodott Olmützbén – tőle hallotta az összecsapás történetét.

¹³² Molnár Ferdinánd (1802–1869), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. június 19-től a 3. honvédszászlóalj főhadnagya, szeptember 15-től százados, novembertől őrnagy, 1849. március 22-től alezredes, június 28-tól honvéd ezredes, a hadügyminisztérium elnöki osztályának vezetője. Várfogságot szenved.

¹³³ Waldberg Károly (1797–1884 után), kilépett cs. kir. őrnagy, 1848. szeptember 27-től honvéd őrnagy, a 15. honvéd zászlóalj parancsnoka, 1849. január 22-től dandárparancsnok a feldunai hadtestben, május 1-jétől alezredes, június 2-től ezredes, a hadügyminisztérium tábornoki osztályának vezetője. Várfogságot szenved. – Szabó Imre ezredes a hadügyminisztérium államtitkára, Molnár Ferdinánd a minisztérium elnöke, Waldberg Károly ezredes a tábornoki osztályának vezetője volt.

Veszprémen át Paksra a Dunához vonuljon vissza, és a Bácskába a déli hadsereg megerősítésére vonuljon.¹³⁴

Ezen, az egész hadműveletet veszélyeztető parancs miatt kellett Győrnek elvesznie.

Noha nem voltam jelen az eseményeknél, azonban mivel többektől híven értesültem a körülményekről, mégis jól el tudom mondani azokat, és ezáltal minden elkövetett hibát fel akarok fedni.

Járosy alezredes, a táborkari főnök megelégedett azzal, hogy járőröket küldjön ki, hírszerzőket azonban nem. Ezért és így csak 26-án értesültek arról Győrben, hogy Kapuváron át egy igen erős ellenséges csapat nyomul Győr felé és hogy Mosonnál és Szentjánosnál igen erős csapatok gyülekeznek.

E hír vételét követően erősítést kértek a főparancsnokságtól,¹³⁵ és Kmetyvel azon parancsot közölték, hogy Marcaltónél és Mórichidánál akadályozza meg az ellenséget a Rábán történő átkelésben, vágjon át minden töltést és az egész vidéket árasztassa el, miáltal több mérföldnyi távolságban senki sem kelhetett volna át.¹³⁶

Magában Győrben is az én már korábban kiadott utasításom alapján készült mindenki a védelemre.¹³⁷

Kmety azonban először is jelentette milyen parancsot kapott Kossuthtól, és egyben azt is, hogy ezért Tétet elhagyja és Pápara vonul vissza, és csupán Marcaltót és Mórichidát tartja megszállva.¹³⁸

Marcaltó községnél Kmety két huszárosztályból, egy honvédszászlóaljából és egy ütegből álló utóvédje háromórás ütközetet vívott, és csupán lanyhán üldözve vonult vissza Kmetyhez.¹³⁹ Ő már megkezdte a Paks felé történő menetet, ahová harc nélkül meg is érkezett. Átkelt a Bácskába és a hajóhidat, amelyet Pestről evégből úsztattak le oda, Bajára rendelte.¹⁴⁰

Ekkor már drága volt a jó tanács Győrben. Haditanácsot hívtak össze, azonban amennyi fő, annyi vélemény, végül – mivel arra számítottak, hogy Komáromból erősítés jön – úgy döntöttek, hogy tartják Győrt. A baloldal biztosítása érdekében az Liptay alezredes¹⁴¹ teljes hadosztályát tizennégy ágyúval Tétre küldték, és ideiglenesen megszállták a győri vonalat.¹⁴²

¹³⁴ Ez tévedés, Kmetyt még Görgei utasította arra, hogy szükség esetén a Veszprém–Székesfehérvár vonalon vonuljon vissza a főváros felé. *Hermann* 1999b. 71. o. Görgei a június 28-i győri ütközetet követően is ebbe az irányba rendelte Kmetyt. *Hermann* 1999b. 135. o. A Pakson át a Délvidékre vonulásra vonatkozó parancsot Kossuth és Szemere csak július 1-jén küldte meg a tábornoknak. KLÖM XV. 161. o.

¹³⁵ Poeltenberg 1849. június 26-án a főparancsnoksághoz, ill. Klapkához intézett jelentését magyar fordításban közli: *Hermann* 1998. 317–318. o.

¹³⁶ Ez az utasítás nem ismert.

¹³⁷ Valójában Poeltenberg június 25-én, ill. 26-án kiadott diszpozíciója alapján. Magyar fordításban közli őket: *Hermann* 1998. 315–316., 322. o.

¹³⁸ Ez az állítás téves. Kmety június 26-án azt jelentette, hogy megpróbálja megvédeni a Rába-vonalat. Magyar fordításban közli: *Hermann* 1999b. 116–117. o.

¹³⁹ Valójában június 27-én az egész Kmety-hadosztály megütközött Ihászinnál az Adolf Schütte altábornagy, hadosztályparancsnok által személyesen irányított Gerstner-dandárral, s ezt követően vonult vissza Pápa felé. Az ütközetre vonatkozó jelentéseket magyar fordításban közli: *Hermann* 1999b. 128–142., 150–159., 163–165. o.

¹⁴⁰ A hadosztály július 5-én érkezett meg Paksra, s 7-én kelt át a Dunán.

¹⁴¹ Liptay (Hrobony) Ferenc (1814–?), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. június 19-től honvéd főhadnagy, szeptember 27-től százados, november 29-től őrnagy, 1849. február 9-től alezredes, dandár-, majd hadosztályparancsnok. Várfogságot szenved, 1869-ben reaktiválják.

¹⁴² Valójában a Liptay-hadosztály Kupa Hümér vezette különítményét, az egész hadosztály csak ez utóbbi visszavonulását követően nyomult előre Szemerére.

Rohonczy ezredes¹⁴³ egy nappal korábban érkezett meg két osztály Károlyi-huszárral,¹⁴⁴ és Liptayhoz osztották be. Ezáltal azt a hibát követték el, hogy nem határozták meg a parancsnok személyét, és így mindenki a saját szakállára működött.¹⁴⁵

A Duna bal partján lévő hadtestek ekkortájt Komáromnál összpontosultak, csupán az I. hadtest maradt fedezetként Érsekújvárnál. Azonban a gyors összpontosítás az ellentmondó parancsok miatt olyannyira elhúzódott, hogy a támogatásként Győrbe rendelt II. hadtest csak 27-én érkezett meg Komáromba.

Alighogy Liptay 27-én délután Tétre érkezett, már meg is támadta őt az ellenség, amely a Kmety csapataival vívott rövid ütközetet követően átlépte a Rábát, és mivel az ellenség Koroncónál is átkeléssel fenyegetett, Liptay az est folyamán Ménfőre vonult vissza.

Miután az ütközet megvívásnak itt a terep is kedvezett, s az igen elkeseredetten folyt, és mivel több ízben a lovasság és a gyalogság is egymásnak esett, így a veszteség mindkét oldalon elég jelentős volt.

Kmety hadosztályától elvágták a 23. honvédszászlóalj két századát és ezek Liptayhoz csatlakoztak.¹⁴⁶ Liptaytól is elvágtak némi legénységet, amely Kmetyhez csatlakozott,¹⁴⁷ amiből látható, hogy e csapatok között nem volt semminemű összeköttetés, különben az ellenség nem vonulhatott volna észrevétlenül közéjük.

Győrnél az ellenség ezen a napon megelégedett azzal, hogy csapatait Csornáról erre Kóny és Enese felé, Szentjánosról Bősárkányon át hasonlóképpen Bezire előrehozza, és Sövényházánál egy hidat verjen. Mosonból a csapatokat Öttevényig és a Szigetközben Zámolyig tolta előre.

Mindezen hírekre az éj folyamán újabb haditanácsot tartottak, és elhatározták, hogy a külső kerületeket – amelyek az ellenséget éppen hogy visszatarthatták volna a további közeledéstől – feladják, és hogy csupán a második és harmadik vonal védelmével foglalkoznak, ha semminemű erősítés nem érkezik.

Az ellenség hajnalban Koroncónál ismét egy hidat vert, most ezen át támadott – a Szigetközön kívül, ahol minden vélelem dacára, mit sem tett – Ménfőnél, Lesvárnál, Abdánál és a pinnyédi erdőnél reggel kilenc óra tájban.

Lesvárt és a félig lerombolt abdai hidat azonnal feladták, és az út melletti nagy sáncban Kossuth alezredes¹⁴⁸ foglalt állást az ellenség feltartóztatására hét löveggel és a 39. honvédszászlóaljjal.

Kossuth itt teljes hat órán át tartotta magát negyvennyolc ágyúval szemben, amelyek mind reá irányozták tüzüket, és kétszáz embernek, illetve a fogatos lovak felének elvesztését és egy leszerelt lövegének hátrahagyását követően csak akkor hagyta el ezt a helyet, mikor megtudta, hogy az ellenség már megszállta a pinnyédi erdőt, és visszavonulása fenyegetve van.

¹⁴³ Rohonczy Lipót (1807–1861), kilépett cs. kir. százados, 1848. június 8-tól nemzetőr őrnagy. 1849. február 17-től alezredes a 16. (Károlyi) huszárezrednél. Április 25-től ezredes, az ezred parancsnoka, majd a VIII. hadtest lovashadosztályának parancsnoka. Az 1849. június 28-i győri ütközetben szerzett sebesülése miatt szolgálaton kívül van. Várfogságot szenved.

¹⁴⁴ A Károlyi István gróf által szervezett 16. huszárezred négy századával.

¹⁴⁵ A Szemeréről Ménfőre visszavonult Liptay-hadosztály parancsnokságát személyesen Poeltenberg vette át.

¹⁴⁶ Valójában a 10. és a 23. honvédszászlóalj egy-egy századát. *Hermann* 1999b. 160–161. o.

¹⁴⁷ Ez utóbbinak nincs nyoma a forrásokban.

¹⁴⁸ Kossuth Sándor (1816–1855), nyugalmazott cs. kir. huszár főhadnagy, 1848. június 13-tól az I. honvédszászlóalj századosa, december 18-tól őrnagy, 1849. január 5-től dandárparancsnok a feldunai hadtestben, április 2-től alezredes, majd hadosztályparancsnok a VII. hadtestben. Várfogságot szenved.

Kompóly őrnagy¹⁴⁹ a pinnyédi erdőt hasonlóan keményen védelmezte honvéd vadászászlóaljával, az Ernő-gyalogság harmadik zászlóaljának néhány századával¹⁵⁰ és négy ágyúval. Ő is elveszítette itt fogatainak felét, emellett egy leszerelt ágyút és mintegy száz embert. Mivel visszavonulása fenyegetve volt, visszavonult a Sziget-külvárosba, majd pedig amikor Kossuth is visszavonulóban volt, a Rába mögé.

A Szigetközben Pósta őrnagy¹⁵¹ volt a parancsnok, és mivel minden érdeklődése ellenére sem kapott senkitől parancsot, a hajóhídon át visszavonult. Ezt felszedette, és a város mögé vonult, aminek, ha az ellenség itt gyorsan követi őt, igen rossz következményei lehettek volna, mivel ekkortájt még sem Kossuth, sem Kompóly nem vonult vissza.

Liptay is kemény ütközetet állott ki Ménfőnél és Koroncónál, azonban gyalogsága nem igazán állta a sarat. Ezért megpróbált folyamatosan harcolva és visszavonulva a szabadhegyi magaslatokat elérni, ahol a Kossuth-hadosztály nagyobb része már felállítva volt.

Kossuth alezredes, aki ezen a napon bátorsága és a veszély megvetése által igencsak kitűnt, keresztülvagolt az egész városon, hogy minden elmaradozót kihozzon, és utolsóként hagyta el azt, amikor is a város végéhez érve, már ellenséges csapatokba ütközött. Azonban reá irányított heves tüzelésük dacára, egy könnyű süroló lövéssel szerencsésen megmenekült.¹⁵²

Az általam kiadott utasításban az állt, hogy már minden hidat elő kell készíteni a lerombolásra, és mindegyiknél egy utászosztagnak kell maradnia, hogy ha az utolsó csapat is áthaladt azokon, azonnal lerombolják őket. Azonban az utászok biztonságosabbnak tartották korábban elvonulni, és így az ellenségnek könnyű dolga volt és gyorsan üldözhetett.

A támadás hírére Klapka azonnal Győrbe sietett, rá néhány órára Görgei is megérkezett. Azonban egyikük sem volt sehol jelen, ahol magasabb parancsnokra lett volna szükség, parancsért is az egész vidéket át kellett kutatni értük, és így minden rosszul és összehangzás nélkül ment.¹⁵³

Poeltenberg Ménfőre ment, Klapka hol Ménfőn, hol Győrben volt, Görgei a visszavonuló csapatokat a szabadhegyi magaslatokra rendelte és a szentiványi állásba vezette vissza őket, ahol sötétedésig megtámadás nélkül maradt, majd pedig a csapatok egy részét Gönyűre, egy részét Ácsra rendelte.

Klapka az ütközet alatt azt az értesítés küldte, hogy a II. hadtest felvonulóban van, estig tartaniuk kellene magukat. Azonban túl késő volt, a legfontosabb pontokat ekkor már önként feladták és már az ellenség által megszállva találták őket.

A II. hadtest pedig csak estefelé jött Gönyűre. Következően, még ha estig tartották is volna magukat, semmit sem segített volna.

Görgei ekkor az I. hadtesten és Horváth meg Görgei Ármin különítményén kívül minden csapatot Komáromnál összpontosított, és az erőd előtt lévő, rövid idő alatt igencsak megerősített táborban helyezte el őket.

¹⁴⁹ Kompóly Ágoston (1812–?), cs. kir. hadnagy, 1848. június 19-től a 6. honvédzászlóalj főhadnagya. Szeptember 24-től százados a 13. honvédzászlóaljban. December 18-tól alakulatának őrnagya, majd 1849. február közepétől az Újházy-vadászászlóalj parancsnoka a feldunai, ill. (VII.) hadtestben. A szabadságharc után vizsgálati fogságot szenved, majd amnesztiát kap. 1869-ben reaktívalják, 1876-ban alezredesként nyugalmazzák.

¹⁵⁰ A korábbi cs. kir. 48. (Ernő főherceg) gyalogezred 3. zászlóaljával.

¹⁵¹ Pósta Ferenc (1817–1883), kilépett testőr, 1848. június 13-tól főhadnagy az 1. honvédzászlóaljnál. Október 19-től százados, 1849. január 6-tól zászlóaljának parancsnoka, január 25-től őrnagy. Április 5-től dandárparancsnok, júniustól hadosztályparancsnok, július elejétől alezredes. Besorozták a cs. kir. hadseregbe. 1869-ben reaktívalják, 1874-ben honvéd alezredesként nyugalmazzák.

¹⁵² A jelenetet leírja *Görgey* 1888. II. k. 644. o.

¹⁵³ Valójában Görgei érkezett meg előbb, nagyjából dél körül, Klapka pedig csak este 6 óra tájban.

Részint önfejűség, részint tudatlanság miatt elveszítettük legfontosabb hadműveleti pontunkat és a vég előre látható volt. Különösen mivel Görgei a kormány parancsaival – amely most egyszerre, noha csak egy pillanatra, energikusan akart fellépni – szembeszegült.¹⁵⁴

Július

Azon áhírre, hogy az oroszok gyorsmenetben követik Wysocki hadtestét, és igen közel volnának Pesthez, valamint hogy az ellenség a Mészáros-úton¹⁵⁵ Buda felé nyomul, a kormány ismét elmenekült Pestről, és mindent Szegedre és Aradra küldött.¹⁵⁶

Kossuth Ceglédre ment, azonban néhány nap múlva visszatért.¹⁵⁷

Mivel a kormány azt hitte, hogy az oroszok igen közel vannak, nekem is ezt kellett hinnem, és Komáromba mentem. Odafelé menet, 2-án hallottam az ott folyó csata erős ágyúzását, ezért Esztergomnak fordultam, nehogy az ellenség kezébe essek, azonban itt a rossz átkelő miatt feltartóztattam, és csak 4-én reggel érkeztem Komáromba, ahol azonnal a két pártra szakadt hadsereg szomorú képe fogadott.

A kormány Mészáros tábornokot¹⁵⁸ nevezte ki minden magyarországi haderő főparancsnokává, mellé adta tábornoki főnökként Dembiński tábornokot, és Görgeinek megparancsolta, hogy adja át a főparancsnokságot annak érdekében, hogy jobban elláthassa hadügyminiszteri tisztét.¹⁵⁹

Mészáros és Dembiński is már úton voltak Komáromba, azonban éppen időben kapták a hírt a hadsereg hangulatáról, és visszafordultak.¹⁶⁰ Ha maga Kossuth jött volna, valószínűleg minden másképp történt volna.

Megérkezéseimkor éppen haditanácsot tartottak, ahol elhatározták, hogy a kormány rendelete ellen felszólalnak, és kijelentették, hogy ha az ragaszkodik a fővezérség Mészárosnak és Dembińskinek történő átadásához, valamennyien leteszik fegyverüket.¹⁶¹

A kormányt támogató párt kicsiny volt és engednie kellett.

Görgei e kormányrendeletéről mit sem tudott, mivel a 2-i csatában megsebesült, így kímélni akarták.¹⁶²

¹⁵⁴ Görgei javaslatára a minisztertanács június 26-án úgy döntött, hogy a főserget Komáromnál, a többi erőket a Tiszántúl és a Bánság térségében egyesíti. Június 29-én a győri vereség következtében a kormány úgy döntött, hogy az erdélyi hadsereg kivételével minden haderőt Szegednél, a Tisza és a Maros szögében összpontosítanak. Görgei június 30-án levélben közölte Kossuthal, hogy továbbra is Komáromnál akarja összpontosítani erőit, s ott döntő támadást indítani a cs. kir. főserget ellen. Ezen a napon megérkezett az a kormányküldöttség, amely a szegedi összpontosításról szóló határozatot hozta. Görgei szóban erre ígéretet is tett. A küldöttség tagjai aznap este közölték Görgei választ Kossuthal. Másnap, július 1-jén azonban megérkezett Görgei előző nap kelt levele, amelyben Görgei a komáromi összpontosítás mellett nyilatkozott. Kossuth úgy vélte, Görgei visszavonta az ígéretét, s leváltotta a tábornokot a fővezéri posztról.

¹⁵⁵ A Budát Béccsel összekötő, a Duna mellett húzódó úton. Az utat azért nevezték így, mert ezen hajtották a Bécsbe szánt marhacsordákat.

¹⁵⁶ A kormány még Pesten lévő tagjai július 9-én hagyták el a fővárost.

¹⁵⁷ Kossuth július 2-án utazott Ceglédre, 3-án visszatért a fővárosba. Július 5-én ismét Ceglédre ment, majd 6-án visszatért. Július 7-én hagyta el végleg a fővárost.

¹⁵⁸ Mészáros Lázár (1796–1858), cs. kir. ezredes, honvéd vezérőrnagy, 1849-ben altábornagy, a Batthyány-kormány hadügyminisztere, október 1-jétől az egyetlen le nem mondott miniszterként az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, 1848. december közepétől 1849. január közepéig a felső-tiszai hadtest parancsnoka, 1849. április 15-től május 5-ig ideiglenes hadügyminiszter, majd a tisztképző intézetek főfelügyelője, július 1. és 29. között fővezér, augusztus 9-ig a déli főserget vezérkari főnöke. Emigrál.

¹⁵⁹ 1849. július 1-jén.

¹⁶⁰ Valójában egyedül Mészáros indul el gőzhajón, de tekintettel arra, hogy a hajónak folyásiránnyal szemben kellett haladnia, attól tartva, hogy a partról a cs. kir. tüzérség tűz alá veheti, visszafordult Budapestre.

¹⁶¹ Ezt a haditanácsot 1849. július 4-én tartották.

¹⁶² Görgei július 4-én tért magához a július 2-i sebesülését követően fellépő lázas állapotából.

A kormánytól minden hadtestparancsnoknak személyes rendelet jött, hogy tartsák magukat az utasításaikhoz, amelyeket a közjó követel.¹⁶³

Amikor Görgeihez mentem, hogy jelentsem magam egyik parancsörtsitzje, Batthyány gróf, százados¹⁶⁴ azt mondta: „Ha az Ezredes úr 2-án itt lett volna, minden másképp ment volna.” Megkérdeztem, miért, mire mindenki azt mondta, semmi nem vágott egybe, és csak a honvédek vitézségének köszönhetően, hogy a hadsereg nem semmisült meg.¹⁶⁵

A lovasság részint tétlenül ki volt téve az ágyútűznek, részint pedig Pikéthy tábornok¹⁶⁶ a legelhatározóbb pillanatban olyan rosszul vezette, hogy vissza kellett verettetnie.¹⁶⁷

Belépve Görgeihez a szobába, kezét nyújtva mondta: „Jó, hogy itt van, azonban kár, hogy nem volt itt, igencsak használhattam volna Önt.”

Végül Görgei tudtára kellett adni a kormány parancsát, és Bayer ezredes bevezetőjét követően megmondták neki, azonban egyben azt is, amit a hadsereg határozott.

Minden vonásából kiviláglott a kormány magatartása feletti düh, és egyben az öröm a hadsereg határozata felett, és rövid gondolkodás után papírt adatott magának és megírta kérését a hadügyminiszteri állás alóli felmentéssel kapcsolatban. Emellett kijelentette, hogy mivel a hadsereg vezéréül kívánja őt, ő is az akar maradni, egyébiránt azonban követni fogja a kormány parancsát.¹⁶⁸ Ezen kormányparanccsal egy időben a rangidős Klapka tábornoknak is jött egy utasítás, hogy ha Görgei nem engedelmeskedne a kormány parancsának, ő vegye át a parancsnokságot, és az erőd számára szükséges helyőrség hátrahagyását követően haladéktalanul Pesten át a Bácskába siessen, és a többi hadsereggel egyesülten ott az ellenséggel szembeszállhasson.¹⁶⁹

Görgei fenti határozatával Klapka és Nagysándor tábornok¹⁷⁰ – akinek hadteste, miként Horváth és Görgei Ármin portyázó hadoszlopai is, részint Komáromba megérkeztek, részint oda vonuló félben voltak – gőzhajóval Pestre mentek, hogy Kossuthnak ezen eljárást személyesen elmagyarázzák. Másnap visszaértek a kormány beleegyezésével, azonban ezzel együtt a megújított paranccsal, hogy a hadsereg azonnal induljon.¹⁷¹

¹⁶³ Az 1849. július 1-jén kiadott körrendeletet és egyéb rendeleteket közli: KLÖM XV. 634–636. o.

¹⁶⁴ Batthyány Ágoston (1828–1906), gróf, 1848. augusztus 20-tól a 2. (Hannover) huszárezredben szolgál, októbertől hadnagy. 1849. február 3-tól főhadnagy, végül alszázados, parancsörtsitz Görgei Artúr tábornok törzsében. Besorozzák, tiszt lesz a cs. kir. hadseregben, 1854-ben kilép.

¹⁶⁵ Valójában a július 2-i csatában a honvédsereg kitűnő teljesítményt nyújtott.

¹⁶⁶ Pígetty Gusztáv/Pikéty Ágoston (1805–1876), cs. kir. százados a 2. (Hannover) huszárezredben. Október 24-től őrnagy és osztályparancsnok. 1849. január 17-től alezredes, február 12-től ezredes, ezredparancsnok Április 30-án kiténtetik a Magyar Katonai Érdemjel 3. osztályával és a III. hadtest lovas hadosztályának parancsnoka lesz. Június 26-án vezérőrnaggyá, július 1-jén a feldunai hadsereg lovasságának főparancsnokává nevezik ki. Az 1849. július 11-i komáromi csatát követően betegszabadságra távozik. Várfogságot szenved, 1854-ben kegyelmet kap.

¹⁶⁷ Pikéty ebbéli szerepét Zámbeley tévesen írja le: a tábornok nem július 2-án, hanem 11-én tétlenkedett.

¹⁶⁸ Görgei július 4-én írta meg a lemondását. Maga az okmány nem ismert, de utal rá a minisztertanács július 5-i határozata. KLÖM XV. 660–661. o.

¹⁶⁹ A valójában 1849. július 6-án kelt rendeletet közli: KLÖM XV. 670–671. és *Klapka* 1986. 168–169. o.

¹⁷⁰ Nagysándor József (1804–1849), kilépett cs. kir. százados, 1848. június 19-től nemzetőr őrnagy, november 1-jétől alezredes. 1849. január 25-től ezredes, hadosztályparancsnok a bányászati, majd a III. hadtestnél. A tavaszi hadjáratban a főszerep lovassági parancsnoka, április 7-től vezérőrnagy, a hónap végétől az I. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

¹⁷¹ A július 5-i minisztertanács úgy döntött, hogy Görgeit meghagyja a feldunai hadsereg vezéri posztján; s hogy a feldunai hadseregnek 18 000 ember Komáromban történő hátrahagyása után le kell vonulnia a szegedi koncentrációra. A határozat szerint a levonulást július 6-án erőltetett felderítésnek kell megelőznie a jobb parton; „vajon ez csatába mehet-e által akkint, hogy az ellenség megverettethessék? ez a körülményektől (s a vezérek megítélésétől) függ – vezér urak azonban komolyan utasítottak oly csatába, mely veszteségre vezetne, s a koncentrációs lejtővetelt akadályozhatná, nem ereszkedni, mert ennek még egy metaláni győzelem esetében is minden esetre azonnal meg kell történni.” A hadsereg elindulását a minisztertanács július 7-re tűzte ki. KLÖM XV. 660–661. o.

Klapka és Nagysándor mindketten titkos utasítást kaptak, azonban sajnos egyikükben sem volt elegendő energia ahhoz, hogy egy csapással végezzenek.¹⁷²

6-án délután a magasabb parancsnokok Klapka tábornoknál gyűltek össze, hogy megvitassák, mi a teendő.

Klapka ezúttal ismét a hadműveletek igen jó tervezőjeként viselkedett, és teljesen egyetértettek a véleményével. E tanácskozás fő pontja az volt, hogy ha Görgei még aznap nem indítja el csapatait, Bayer ezredest és tábornoki főnököt, mint a hadsereg egyesülésnek fő ellenfelét le kell tartóztatni, és Görgeit, ha nem akarna [a hadsereggel] együtt menni, Komáromban kell hagyni.

Ezen tanácskozást követően Görgeihez mentek, aki már hírt kapott akaraturunkról és felkészült. – Egészen nyugodtan hagyta, hogy Klapka és még mások elmondják a véleményüket, azután azonban mindent pontról pontra megcáfolt, és végül ezt mondta: „Nem az oroszok felé, még csak nem is Pestnek kellene mennünk, hanem a legrövidebb úton érhetnénk a Bácskába, és ez pedig az, hogy az ellenséget két hadtest megtéveszti afelől, mintha Ácsnál akarnánk áttörni, miközben a másik három hadtest valójában Tatánál és Igmándnál törne át és vonulna pihenés nélkül Paks felé a Dunához.”¹⁷³

Mindenki hallgatott, mivel erre még ezen éjszakára megtették a rendeletek.¹⁷⁴

Bayer ezredest és én nem értettünk egyet ezzel, miután megpróbáltam őt megnyerni tervemnek. Ő azonban, mivel korábban nem érvényesülhetett, most dominónak tekintve magát, semmibe nem akart beleavatkozni.

Hírszerzőktől tudtuk, hogy az ellenség egész erejét Komáromnál összpontosította, hogy 2-án mintegy 1600 főnyi vesztesége volt, és hogy csapatai az elért előnyök dacára le voltak hangolva, és hogy az ellenségből az egész Vág-vonalon és egészen Pozsonyig 4000 fő sem áll.¹⁷⁵ Erre alapozva készítettem első tervemet. A hadtesteket az éj leple alatt visszavonjuk, gyorsmenetben átkelünk a Vágon, Pozsonyt megszálljuk, és onnan Ausztriába betörünk.

A második terv az volt, hogy míg a komáromi helyőrség az éj folyamán megtámadja és foglalkoztatja az ellenséget, a többi hadtesttel áttörünk az alsóbb megyékbe, amelyek csak arra várnak, hogy felkeljenek, és egy hadtestet Stájerország felé küldünk, amelynek egyben Itália felé is portyáznia kellene, ezáltal hátunkat biztosítja. Kapcsolatot tartunk Fiumével és Itáliával, ahonnan fegyvert és muníciót várhatunk.

A harmadik terv az volt, hogy mivel tudtuk, miszerint az oroszok már csaknem Miskolcnál, a saját csapataink pedig Gyöngyösnél állnak, gyorsmenetekben az előbbi helység felé nyomulunk, és Wysockival egyesülten ezeket visszavetjük, majd megfigyelés alatt tartjuk a galíciai határt, és aztán ismét egyesülten Jellačićra¹⁷⁶ és Haynaura¹⁷⁷ vetjük magunkat.

A negyedik terv pedig – azon esetben, ha egyiket sem fogadnák el – az volt, hogy Vácon át Ceglédre sietünk, és itt a fővezérség további parancsait bevárjuk.

¹⁷² Erről nem tudunk.

¹⁷³ A július 6-án történetekre lásd: *Klapka* 1986. 166–168. o.; *Görgey* 1988. II. k. 251–256. o.; *Görgey* 1888. III. k. 78–91. o.; *Máriássy* 1998. 142–144. o.

¹⁷⁴ Ti. Klapka már kiadta a rendeleteket az éjjeli elvonulásra.

¹⁷⁵ A cs. kir. csapatok a hivatalos veszteségkimutatás szerint 890 főt veszítettek, bár egy forrás szerint egyedül a cs. kir. I. hadtestnek 975 főnyi vesztesége volt.

¹⁷⁶ Jellačić, Josip, báró (1801–1859; 1854-től gróf), 1848 márciusától Horvátország, Szlavónia és Dalmácia bánja, cs. kir. altábornagy, szeptembertől a horvát–szlavón hadsereg, novembertől az ebből alakuló cs. kir. I. hadtest, parancsnoka, 1849 tavaszán tábornagy, április végétől a déli hadsereg parancsnoka.

¹⁷⁷ Haynau, Julius Heinrich Friedrich Ludwig von báró (1786–1853), 1848-ban cs. kir. altábornagy, 1848 tavaszán temesvári hadosztályparancsnok, az év nyaratól Észak-Itáliában szolgál, előbb Verona parancsnokaként, majd hadtestparancsnokként. 1849. május végétől tábornagy, a magyarországi cs. kir. hadsereg főparancsnoka. 1849 augusztusától a cs. kir. III. hadsereg parancsnoka, Magyarország teljhatalmú katonai kormányzója, 1850 júliusában elmozdítják.

Senki sem akart beleegyezni ezen terveimbe, miután Görgei egyszer már kimondta a véleményét, és először csak azt követően, hogy 11-én a Görgei által alkotott terv kudarcot vallott, akarták kivitelezni negyedik tervemet.¹⁷⁸ És mivel ez többé már nem sikerült, a harmadikat hajtották végre, azonban sajnos túl későn és hatalmas veszteségekkel.

Görgei – miután este különböző, azonban mint később kiderült, hamis hírek érkeztek az ellenségről – leállította az ellenséges haderőnek ezen éjszakára elrendelt áttörését.¹⁷⁹ Klapka erre – mivel Görgei megsebesülése óta ő vitte a fővezérséget és a kormánytól is felhatalmazása volt – azonnal kiadta a parancsot, hogy az I. hadtest – Nagysándor – rögvest Pestre induljon.¹⁸⁰

Görgei azonban, amint ezen hadtest menetéről értesült, már az első állomástól félúton visszafordította azt és eme, akarata nélkül történt parancs által igencsak sértettnek mutatta magát.¹⁸¹

A haditanácsot követően azt mondtam Görgeinek, hogy miután a Paks felé történő áttörés tervélt kell kivitelezniük, nem követhetem a hadsereget, és kérem őt, mondja meg, hol várjam hadtestét. Erre azt válaszolta, hogy reméli, miszerint 8-10 napon belül Kalocsán láthat, és meg kellene próbálnom mindent rendbe tenni, hogy megérkezésükkor a csapatok azonnal átkelhessenek.

6-án késő este kaptam Görgei parancsát, hogy menjek Esztergomba, a hajóhid maradványait szállíttassam el. Minden tutajt, dereglyét, amit Esztergom és Pest között talállok, Paksra rendeljek, és ott rögvest hajtsam végre a hidverést. És így azonnal Bátorkeszibe utaztam, ahol azonban az éjszaka utolért a parancs, hogy mégse tegyem ezt, hanem csak siessék Pestre, és jelentsem a kormánynak, hogy a hadsereg Vácon keresztül vonul vissza.¹⁸²

E parancs következtében Pestre mentem. Alighogy megérkeztem oda, máris megtudtam, hogy Görgei ismét megváltoztatta tervét, és mégiscsak Paks felé akar áttörni.

Noha az ezen csatára kiadott diszpozíciók jók voltak, ámde rosszul hajtották végre őket. Lehetséges, hogy maga az ellenség is értesült ezekről, mivel a parancsokat soha nem titokban adták ki, hanem mindenki ismerte őket, jobb volt tehát résen lenni; és a támadást és áttörést mindkét oldalon elszenvedett nagy veszteséggel verték vissza és így végül Görgei elhárította az elvonulást Vácra.¹⁸³

A kormány ez idő alatt teljesen áttelepült Szegedre, mivel már 11-én osztrák csapatok vonultak át Budán és az oroszok Pesthez közeledtek. Mivel Mészáros, Dembiński és Wysocki a több szerencsés ütközet¹⁸⁴ dacára a túlerejű oroszokkal többé nem voltak képesek helytállni, és Szegedre vonultak vissza, magam is odasiettem, hogy a fogságba esést elkerüljem.

Görgei 15-én érkezett meg Vácra, kivetette az oroszokat a helyséből és 16-án nyugton ott maradt, 17-én az oroszok megtámadták, és egy gyilkos küzdelmet követően Görgei az oroszok által üldöztetve, Rétságira vonult vissza.

Aztán csak gyengén üldöztetve, Losoncon, Rimaszombaton át – ahol az oroszokkal az első tárgyalások megkezdődtek¹⁸⁵ – és onnan Miskolcon átvonulva, Tokajnál átkelt a Tiszán. Addig a

¹⁷⁸ Zámბellynek ezekről a javaslatairól nem maradt fenn korabeli dokumentum.

¹⁷⁹ Valójában a fővezérséget ténylegesen ellátó Klapka vonta vissza a támadási parancsot.

¹⁸⁰ Július 7-én hajnalban.

¹⁸¹ Görgei kijelentette, hogy ezek után leteszi a hadsereg parancsnokságát, mire Klapka kénytelen volt újabb haditanácsot összehívni, visszarendelni az I. hadtestet, s megkezdeni az előkészületeket, hogy a hadsereg július 9-én erőltetett felderítést hajtson végre a jobb parti osztrák állások ellen.

¹⁸² A parancs eredetije nem ismert.

¹⁸³ A július 11-i csatára legutóbb lásd: *Csikány* 2013. 353–376. o.; *Csikány* 2015. 205–243. o.

¹⁸⁴ A tiszai hadsereg lovassága július 20-án egy nagyszabású felderítés keretén belül ütközött meg két orosz dandárral Turánál, majd visszavonult.

¹⁸⁵ A július 15–17-i váci csata után a Görgeit követő Hruľjov orosz ezredes attól tartott, hogy túlzottan előreszaladt különítményét a magyarok megsemmisítik. Ezért július 20-án két tisztjét Görgei rimaszombati főhadiszállására küldte. Kotľjarovszkij százados és Rüdiger hadnagy előadta, hogy őket Paszkevic megbízásából Rüdiger lovassági tábornok küldte azért, hogy fegyverletételre szólítsák fel a magyar parancsnokot. A két tisztnek nem volt megbízólevele, s amikor Görgei ezt kérte tőlük, közölték, hogy meglesz, de előbb 48 órai fey-

hadsereg kisebb ütközeteket vívott, azonban nem szorították túlzottan, mivel az oroszok igen lassan követték. Ezt Görgei kihasználta, és annak ellenére, hogy a kormánytól parancs jött parancs után, miszerint gyorsmenetekben vonuljon Aradra, igen kis napi menetekben Debrecenen és Nagyváradon át ment Aradra.¹⁸⁶

Nagysándor tábornokot utóvédként hátrahagyták, és alig 6000 főnyi erővel¹⁸⁷ Debrecennél mintegy 50 000 orosz megtámadta őt; déltől estig tartotta magát az állásában. Folyamatosan erősítésért küldött Görgeihez, azonban nem kapott, mivel Görgei gyűlölte Nagysándort és szívesen hagyta volna őt teljesen megsemmisítettetni. Ez eléggé meg is történt, mivel hadtestét estére csaknem teljesen szétverték, és csak másnap, erősen megfogyatkozva gyülekezett ismét össze a Berettyó mögött.¹⁸⁸

Amit Görgei erről mondott, másnak hagyom elmondani. Ugyanis ezen, Görgei érzelmeit jellemző közlést csaknem teljesen elfelejtettem, mivel a júliusi eseményeket csak tizenhét évvel később, száműzetésben írom. Míg a korábbiakat, jó emlékezetben és adatokkal ellátva, még az olmtüzi erődben írtam, ezért csak azt fogom pontosan emlékezve leírni, ahol magam is a későbbiekben jelen voltam.

Szegeden és környékén a különféle hadtestek Mészáros, Dembiński, Wysocki, Kmety, Guyon, Perczel¹⁸⁹ alatt gyülekeztek és magát Szegedet is nagy ráfordítással erősen körülsáncolták, mivel itt akarták az ellenséges hadsereget bevárni és döntő csatát vívni vele.¹⁹⁰

Aznap, amikor a hadügyminisztériumban jelentkeztem, Molnár hadügyminisztériumi osztályfőnök és ezredes megkérdezett, hogy nem akarnék-e tábornoki főnök lenni Perczel mellett, mivel az eddigi, Bezerédy,¹⁹¹ erre nem alkalmas. Azt mondtam, hogy igen, azonban azzal a feltétellel, ha titokban teljhatalmat kapok, hogy ha Perczel – miután állandóan különcködött – valamit csinál vagy parancsol, ami nem helyes, azonnal elmozdíthassam őt helyéről, és a kormány határozataim a parancsnokságot átadhassam a rangidősnek. Ebbe nem akart belemenni, én pedig ezen teljhatalom nélkül nem akartam kiszolgáltatni magam. Végül a hadtest parancsnokságát nekem akarták átadni,

verszűnetet kellene kötni. Görgei abban a reményben, hogy valamilyen érdemi adathoz juthat az orosz főszereg állásáról, kérte a fegyverletételi ajánlat formulázását. Az ajánlatok azonban csupán a hadsereg tagjai számára tartalmaztak engedményeket (szabad hazatérés, illetve beállítás az orosz hadseregbe), mire Görgei kijelentette, hogy „a hadseregnek mindenekelőtt az ország jövőjére kellenek biztosítékok.” A hadikövetek által írásban formulázott ajánlatot július 21-én hajnalban eljuttatta hadtestparancsnokaihoz, s kérte véleményüket. Görgei a hadtestparancsnokok mindegyikének elutasító válasza alapján július 22-én közölte Paszkeviccsel, hogy a hadsereg hű marad az 1848-as alkotmányra tett esküjéhez, „és fegyvereit csak akkor fogja nyugodni hagyni, ha ezen alkotmány újból biztosítva lesz, és Magyarország területéről minden ellenséges hatalom kiszorítottatik.”

¹⁸⁶ Görgei serege a kb. 180–190 kilométert 7 nap alatt tette meg Debrecentől, ill. Vámospércstől Aradig,

¹⁸⁷ Az I. hadtest teljes létszáma 1849. július 27-én 10 630 főből és 42 lövegéből állott. Ennek ütközetlétszáma 9663 főt számlált. Ehhez csatlakozott még a kb. 3000 főnyi Korponay-hadosztály.

¹⁸⁸ Nagysándor I. hadteste valójában a feldunai hadsereg oldalvédjét alkotta. Az oroszokkal való megütközést Pongrácz István őrnagy, a hadtest tábornoki főnöke kezdeményezte a fővezérségnél augusztus 1-jén, s erre engedélyt kapott azzal, hogy az oroszok visszaverése után folytassa tovább az útját dél felé. A hadtest vesztesége 1416 fő volt, a Korponay-hadosztály vesztesége több száz főre rúgott.

¹⁸⁹ Perczel Mór (1811–1899), reformpolitikus, 1848-ban a belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője, képviselő, 1848. szeptember 16-tól a Zrínyi-szabadcsapat parancsnoka, október 6-tól honvéd ezredes, majd november 1-jétől vezérőrnagy, hadtest-, majd hadseregarancsnok. 1849 augusztusában emigrál, 1867-ben hazatér, képviselő lesz.

¹⁹⁰ Legednél végül a IV., a IX. és a X. hadtestet, valamint a lengyel légiót sikerült összevonni. Emellett ott állomásozott Asbóth Lajos ezredes tartalék hadosztálya, de ez többnyire fegyvertelen zászlóaljkból állott.

¹⁹¹ Bezerédy Lajos József (1818–1868), cs. kir. főhadnagy, legmagasabb rangja honvéd alezredes, a III. hadtest vezérkari főnöke. Várfogságot szenved. – Zámelly itt rosszul emlékezett, mert Perczel tábornoki főnöke Szodtfriedt Ferdinánd/Nándor alezredes volt.

azonban kiderült, hogy ennél két, rangban nálam idősebb ezredes is található,¹⁹² és így Perczelt egyenesen Mészáros alá rendelték, hogy ne bántsák meg.¹⁹³

16-án a hadügyminisztériumba rendeltek, ahol az akkori hadügyminiszter, Aulich tábornok megkérdezte, nem venném-e át a parancsnokságot Baján. Ezt elfogadtam, megkaptam utasításaimat, és másnap odautaztam.

Először is, Kossuthnál akartam jelteni magam, azonban Hajnik,¹⁹⁴ aki az előszobában fogadott, nem akart sem beengedni, sem bejelenteni, mivel Kossuth igen fontos dologgal foglalatoskodik; azt mondtam neki, az én küldetésem igen fontos, azonban ez sem segített, és derekasán, katona módjára megmondtam Hajniknak a véleményemet és elmentem.¹⁹⁵ Később megtudtam, miben állt Kossuth fontos elfoglaltsága – éppen ebédelt.

18-án Bajára megérkezve, egy löfegyverrel és egy nyársakkal felfegyverzett zászlóalj, emellett egy zászlóalj csákánnal, ásóval stb. ellátott utászt találtam ott, valamint az újonnan alakított Nádor-huszárezredet¹⁹⁶ Farkas ezredes¹⁹⁷ parancsnoksága alatt, és egy nyolclövegnyi teljes lovasüteghez való fogatolást, azonban egyetlen ágyú nélkül. Mindezeket alig néhány héttel ezelőtt állították fel és össze, ezért többnyire újoncokból és betegekkel, valamint régi honvédszászlóaljok és huszárezredek idősebb katonáiból álltak. Összesen 4000 fő és 1000 ló.

Utasításom az volt, hogy ezeket az embereket gyorsan kiképezsem, Noszlopy kormánybiztossal¹⁹⁸ összekötöttesbe lépjek, és megfelelő alkalommal átkeljek a Dunán, amihez öt gőzhajó tizenegy uszályal és a molnárok nagyszámú járműve állt rendelkezésemre. A vidéket keltsem fel, és ezáltal osszam meg az ellenség erejét, hogy a hadseregnek időt nyerjek a Szegednél történő összpontosításra, hogy aztán döntő csapást tegyen.

Közvetlenül az erőim megszemlélését követő napon, jelentést tettem a hadügyminisztériumnak, hogy ilyen csapatokkal és lövegek nélkül nehezen tehetek bármit is. Ezért legalább néhány régiebb gyalogszázadot kértem, amelyekkel szívesen felváltanám a nyársakkal felfegyverzett zászlóaljat, valamint néhány löveget is, még ha az ottani, az úgynevezett régi vár előtt fölöslegesen álló háromfontosokból is. Erre azon határozatot kaptam, hogy semmit sem adhatnak, s úgy kell megoldanom a feladatomat, ahogyan éppen tudom.¹⁹⁹ – Erre magához Kossuthhoz egy tisztet küldtem futárként egy írásos magyarázattal és megbíztam őt, hogy Kossuthnak szóban magyarázza el, hogy ilyen csapatokkal semmit sem lehet tenni. Azonban, ha legalább három háromfontost kapnék, ezt

¹⁹² Lenkey Károly és Gál László.

¹⁹³ Perczel nem hadtest-, hanem hadseregpáncsnok volt, a IX. és X. hadtestből, ill. a Lengyel Légióból álló Közép-Tiszai Hadsereg páncsnoka, és így eleve alá volt rendelve Mészárosnak, mint fővezérnek.

¹⁹⁴ Hajnik Pál (1808–1864), képviselő, 1848-ban a belügyminisztérium tanácsosa, az országos rendőri hivatal, majd a belügyminisztérium rendőri osztálya vezetője, 1849. május 3-tól ismét s rendőri osztály igazgatója, 9-től a központi országos rendőrség vezetője. Emigrál, 1858-ban hazatér, 1861-ben Vác város képviselője.

¹⁹⁵ Zámberly valószínűleg Stuller Ferencsel vagy Kossuth valamely más titkárával tévesztette össze Hajnik Pált, aki ekkortájt nem Kossuth mellett szolgált, hanem a belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője volt.

¹⁹⁶ Valójában annak két századát.

¹⁹⁷ Farkas Károly (1812–1869), cs. kir. dragonyoszázados, 1848. szeptember 21-én áthelyezik a magyar 4. (Sándor) huszárezredhez. Október 16-tól honvéd őrnagy ezredénél. December 15-én áthelyezik a 12. (Nádor) huszárezredhez. Március 20-tól alezredes, július 16-tól ezredes. Emigrál, hazatérése után várfogságot szenved.

¹⁹⁸ Noszlopy Gáspár (1820–1853), Somogy megyei szolgabíró, 1849. Március 18-tól nemzetőr őrnagy és Somogy megye kormánybiztosa, március 30-tól az aldunai népfelkelés, május 7-től a dél-dunántúli népfelkelés irányítója, július végétől Tolna, Baranya, Zala és Somogy megyék kormánybiztosa. A neoabszolutizmus korában egy függetlenségi összeesküvésben való részvételért kivégzik.

¹⁹⁹ Zámberly első ismert jelentését július 19-én írta Szabó Imre ezredesnek, a Hadügyminisztérium államtitkárának. Ebben közölte, hogy Meszéna István alezredes elvette tőle a 126. honvédszászlóaljat és a három lövegét. MNL OL HM Ált. 1849:25 597. Egy ugyanezen a napon írott jelentése szerint különítményének gyalogságát a 134. honvédszászlóalj alkotta. MNL OL HM Ált. 163. doboz. Nem iktatott iratok, dátum szerint. MNL OL Noszlopy-ir. 2. doboz.

mégiscsak merhetném. Erre mind írásos, mind szóbeli ígéreték és biztatások következtek, azonban végül mégse kaptam semmit.²⁰⁰

Noszlopyval futárok révén léptem kapcsolatba, ő is többet küldött hozzám azon ígérettel, hogy szembejön velem, mivel már egy kis serege van részint összegyűjtött honvédekből, részint újonnan toborzott személyekből, valamint néhány kóbor huszárból és ehhez még kilenc, legkülönbözőbb kaliberű ágyúból.²⁰¹ Emellett Fejér és Tolna megyéből az ő rendelkezésére az ottani nemzetőr őrnagyok is eljöttek hozzám, hogy megbeszéljék velem, hogyan szerveztessék, és miképpen törjön ki a népfelkelés, amint átkelek a Dunán.

Azonban ezen megbeszélések alatt egy erős portyázó különítmény érkezett az eszéki erőd-ből a Bajával átellenben lévő Bátaszékre, felgyújtotta és kirabolta ezt a települést, és ott is maradt, miáltal itteni átkelésem akadályoztatva volt.²⁰² Éppen már egy más ponton akartam átkelni, amikor azt a hírt kaptam, hogy az osztrák csapatok az oroszokkal egyesülten erőst Szeged felé vonulnak, és Baja felé egy erős oszlop nyomul. Jelentettem ezt, és ekkor azt a parancsot kaptam, hogy haladéknélkül térjek vissza Szegedre, és Guyon tábornok hadtestéhez²⁰³ vonuljak be.²⁰⁴ Az elvonulás előtt minden kincstári jószágot, amit nem lehetett elszállítani, szétosztottam Baja lakosai között. A gőzhajókat és uszályokat egy sekély dunai mellékágban a partra futtattam, és a főgép alkatrészeit kiszedtettem és Aradra küldtem. Így a hajók nem voltak azonnal használhatók. Ez alkalommal Medgyaszay utászszázados²⁰⁵ jó szolgálatokat teljesített.

28-án tehát bevonultam Szegedre, e csapatok parancsnokságát átadtam Farkas ezredesnek, mivel nem akartam Guyon alatt szolgálni.²⁰⁶ És mivel a kormány már Aradra távozott,²⁰⁷ én is oda mentem. Jelentettem magam, hogy Görgei hadseregéhez megyek, és magától Kossuthtól kaptam a megbízást, hogy annak menetét siettessem.²⁰⁸

²⁰⁰ A Kossuthhoz írott levél nem ismert.

²⁰¹ Noszlopy július 22-én a Nagykánizsát megszálló cs. kir. csapatok elleni sikeres rajtaütésről számolt be Zámბellynek, 23-án pedig az ellenség Somogy megyébe történt benyomulásáról tudósította, azzal, hogy Zámბelly tudassa vele, mikor és hogyan tartaná lehetségesnek kettejük Pécs felszabadítását célzó akciójának végrehajtását. MNL OL. Noszlopy-ir. 3. doboz. Fogalmazvány, ill. Somogy megye kormánybiztosának levelezőkönyve, 1849. №. 1.

²⁰² Zámბelly július 27-én jelentette a Hadügyminisztériumnak, hogy az ellenség megszállta Bátát és Bátaszéket. HL 1848-49. 40/198.

²⁰³ A korábban a Bácskában állomásozó, de onnan kivont IV. hadtesthez.

²⁰⁴ Aulich Lajos hadügyminiszter 1849. július 26-án reggel 9 órakor kelt utasítását lásd: HL 1848-49. 40/65.

²⁰⁵ Medgyaszay István (1819–1882), tiszai hajózási főfelügyelő, 1849 januárjától a hadi szolgálatra alkalmazott tiszai gőzösök főfelügyelője Szegeden. Április végétől a *Honvéd* hadigőzös parancsnoka. Május 19-től országos gőzhajózási igazgató, június 28-tól százados, az utászkar tartalék csapatok parancsnoka. Borosjenőn teszi le a fegyvert 1849. augusztus 20-án. A szabadságharc után 15 évre ítélik, de kegyelmet kap. 1858-tól hajóskapitány, 1867 után forgalmi igazgató a Duna Gőzhajózási Társaságnál.

²⁰⁶ Zámბelly július 28-án még Szabadkán volt. Július 30-án Szegeden jelentette a fővezérségnek, hogy Aulich Lajos hadügyminiszter előző nap szóban közölte vele, miszerint csapatait Alessandro Monti ezredes parancsnoksága alá kell adnia. MNL OL R 23. Henryk Dembiński iratai, 4. k. №. 249.

²⁰⁷ 1849. július 31-én.

²⁰⁸ Kossuth augusztus 3-án Aradról írt Görgeinek, de ebben nem szerepelt határozott utasítás, csupán a tábornok véleményét kérte a további hadműveleteket illetően. Közli: KLÖM XV.

BIBLIOGRÁFIA

- Asbóth* 1862. *Asbóth Lajos* emlékiratai az 1848-iki és 1849-iki magyarországi hadjáratból. II. k. Pest, 1862.²
- Beniczky* 1924. *Steier Lajos*: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezedes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és tót mozgalomról. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Emlékiratok.) Budapest, 1924.
- Bóhm – Farkas – Csikány* 1998. Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerk. *Farkas Gyöngyi*. Az iratokat válogatta, a német nyelvű iratokat fordította *Bóhm Jakab*. A bevezető tanulmányt írta *Csikány Tamás*. Budapest, 1998.
- Bulla – Zámbelli* 1894. *Bulla György – Zámbelli [sic!] Lajos*: Pöltenberg és a kápolnai csata. Klapka tbk. czáfolatául. Kolozsvár, 1894.
- Csikány* 2013. *Csikány Tamás*: Egy céltalan haditerv – Komárom, 1849. július 11. *Hadtörténelmi Közlemények*, 126. (2013) 2. sz. 353–376. o.
- Csikány* 2015. *Csikány Tamás*: A szabadságharc hadművészete 1848–1849. Budapest, 2015.
- Ecker* 1973. Győr 1847–1850-ben, ahogyan egy lokálpatrióta látta. Szemelvények *Ecker János* kéziratos naplójából. Ford. *Bay Ferenc*. Szerk. *Pernesz Gyula*. Győr, 1973.
- Görgey* 1885–1888. *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. I–III. k. Budapest, 1885–1888.
- Görgey* 1988. *Görgey Artúr*: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. S. a. r. *Katona Tamás*. Pro Memoria. I–II. k. Budapest, 1988.
- Hermann* 1992. *Hermann Róbert*: Kormánybiztosi iratok Buda visszafoglalásának történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 105. (1992) 4. sz. 112–143. o.
- Hermann* 1996. *Hermann Róbert*: Kossuth Sándor visszaemlékezése a győri csatára. *Győri Tanulmányok*, 17. (1996) 76–107. o.
- Hermann* 1998. *Hermann Róbert*: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.
- Hermann* 1999a. *Hermann Róbert*: A csornai ütközet története és okmánytára. 1849. június 13. Sopron, 1999.
- Hermann* 1999/b. *Hermann Róbert*: Az íhászi ütközet emlékkönyve 1849–1999. Pápa, 1999.
- Hermann* 2000. *Hermann Róbert*: Görgei és Győr. I. rész 1848. II. rész 1849. *Győri Tanulmányok*, 22. (2000) 155–241. o.

- Hermann* 2016a. *Hermann Róbert: Zám-belly Lajos honvédezredes emlékirata az 1849. évi tavaszi hadjáratról. Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 4. sz. 1105–1139. o.
- Hermann* 2016b. *Hermann Róbert: Zám-belly Lajos honvédezredes az 1848–49-es szabadságharc végnapjairól. Magyar Napló*, 28. (2016) 8. sz. 5–10. o.
- KLÖM XIII–XIV. Kossuth Lajos összes munkái. XIII–XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I–II. k. S. a. r. *Barta István*. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.) Budapest, 1952–1953.
- KLÖM XV. Kossuth Lajos összes munkái. XV. k. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. S. a. r. *Barta István*. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai.) Budapest, 1955.
- Komers-Lindenbach* 1877. *Hugo Freiherr von Komers-Lindenbach: Geschichte des k. k. Uhlanen Regiments Alexander II., Kaiser von Russland Nr. 11. (vormals 7. Cheveaulégers-Regiment) von seiner Errichtung 1814 bis Ende 1877. Wien*, 1877.
- Máriássy* 1998. *Máriássy János: Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt végzett szolgálataimra. S. a. r. Sugár István*. Budapest, 1999.
- Nudelman* 1998. A Szabadságharc Emléktárgyai. Aukció. Szerk. *Nudelman László*. Budapest, 1998.
- Pap* 1869. *Pap Dénes: Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1848–1849. II. k. Pest*, 1869.
- Posselt* 1913. *Oskar Posselt: Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Ritter v. Pino Nr. 40. Rzeszów*, 1913.
- Steier* é. n. *Steier Lajos: Haynau és Paskievics. A szabadságharc revideált története III. rész. I. k. Budapest*, é. n.
- Szinnyei* 1887. *Szinnyei József: Komárom 1848–49-ben. (Napló-jegyzetek). Budapest*, 1887. [Reprint kiadás: Komárom, 2000.]
- Von der Revolution *Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Bearb. von Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser und Ferenc Lenkefi. Hrsg. von Christoph Tepperberg und Jolán Szijj. Wien–Budapest*, 2005.
- Wysocki* é. n. Együtt a szabadságért 1848–1849. József Wysocki tábornok emlékiratai. A magyarországi lengyel légió részvétele az 1848-as szabadságharc hadjárataiban. Ford., s. a. r. stb. *Kovács István*. Az okmánytár iratait összeállította *Kovács István* és *Hermann Róbert*. Budapest, [1993.]

- Zámbelly* 1889. *Zámbelly Lajos*: Emlékiratok 1848/49-ből. Hazánk. Szerk. *Abafi Lajos*. XI. k. 1889. 173–190., 267–279., 354–369. o.
- Zsupos* 2014. *Zsupos Zoltán*: Hirdetmények, színlapok, aprónyomatványok. Győr 1848–1849. – Kundmachungen, Theaterzettel, Klein-drucksachen. Raab 1848–1849. (Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum Katalógusai, 1.) Győr, 2014.

RÖVIDÍTÉSEK

- HL1848-49. Hadtörténelmi Levéltár, Budapest. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai
- KA AFA Kriegssarchiv, Wien, Alte Feldakten
- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár
- Görgey-lt. P 295. A Görgey-család levéltára
- HM Ált. H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok
- Noszlopy-ir. H 108. Noszlopy Gáspár kormánybiztosi iratai

Róbert Hermann

A STAFF COMMANDER BECOMING TASK-FORCE COMMANDER. THE MEMORIES OF HOME DEFENCE FORCES COLONEL LAJOS ZÁMBELLY OF 1848–1849 ABOUT THE EVENTS BETWEEN 1 MAY AND 28 JULY 1849

(Summary)

The memories of home defence forces colonel Lajos Zámbelly is one of the most important sources of the history of the Army of the Upper Danube, later becoming the Corps of the Upper Danube. Zámbelly wrote his memories in captivity in Arad and Olmütz between 1849 and 1851, and the last chapters about the end of the war of independence were written in 1864 during his second captivity.

The nearly ten printed spans of memories are one of the most informative sources about the war of independence. The parts about the period until the end of January 1849 are nearly completely trustworthy, from here on, however, we can feel his dislike of Görgei more and more that sometimes overshadow his judgements. However, it is Zámbelly who made the most detailed description of the battle of Kápolna, and he also documented important details about nearly all confrontations of the winter and spring campaigns. We do not know any other memories about the history of Corps VII of the Upper Danube as detailed as his work. In the present publication we publish the parts of the documents about the period from the beginning of May to the end of July 1849. In the beginning of this period Zámbelly was the staff commander of this corps, but in the middle of June he went to a sick leave. In the middle of June he became the commander of the task-force stationing in Baja. In his memories he writes about important details of the fights of the corps near Győr and the days of the turning point of the war of independence in June 1849.

Róbert Hermann

WIE AUS DEM CHEF DES GENERALKORPS DER KOMMANDANT DER
EINSATZKOMMANDOS WURDE. DIE ERINNERUNGEN VON LAJOS ZÁMBELLY,
HONVED-GENERAL VON 1848–1849, AN DIE EREIGNISSE ZWISCHEN DEM 1. MAI
UND DEM 28. JULI 1849

(Resümee)

Die Erinnerungen von Honved-General Lajos Zámelly stellen eine der wichtigsten Quellen der Geschichte der Armee an der Oberen Donau (später Armeekorps an der Oberen Donau) dar. Zámelly hatte seine Memoiren zwischen 1849 und 1851 in Arad und Olmütz verfasst, als er in Kriegsgefangenschaft war. Die letzten Kapitel, die das Ende des Freiheitskampfes vorstellen, brachte er nach 1864, während seiner Gefangenschaft in Olmütz zu Papier.

Die Erinnerungen, die beinahe zehn gedruckte Bögen ausmachen, gehören zu den informativsten Memoiren in Bezug auf den Freiheitskampf. Die bis Januar 1849 reichenden Teile sind beinahe vollständig verlässlich. Ab hier ist jedoch die Abneigung und Voreingenommenheit des Verfassers gegenüber Görgei immer mehr spürbar, was zeitweise seine klare Sicht der Dinge trübt. Zugleich stammt jedoch eine der detailliertesten Beschreibungen der Schlacht bei Kápolna von ihm, und auch über beinahe alle Gefechte des Winter- und Frühjahrsfeldzuges bewahrte er wichtige Details auf. Über die Geschichte des Korps an der Oberen Donau (später VII. Korps) kennen wir keine Erinnerungen, die ähnlich ausführlich sind wie seine. In der vorliegenden Mitteilung geben wir diejenigen Teile aus den Erinnerungen kund, die sich auf den Abschnitt zwischen Anfang Mai und Ende Juli 1849 beziehen. Zámelly war zu Beginn dieser Zeitspanne Generalstabschef des VII. Korps und ging Mitte Juni in Krankenurlaub. Mitte Juli wurde er zum Kommandanten des in Baja stationierten Einsatzkommandos ernannt. In seinen Memoiren bewahrte er wichtige Details über die Kämpfe des VII. Korps in der Umgebung von Győr (Raab) sowie über die ereignisreichen Tage vom Juli 1849 auf.

Róbert Hermann

UN CHEF D'ÉTAT-MAJOR DEVENU COMMANDANT DE DÉTACHEMENT. LES
MÉMOIRES DE LAJOS ZÁMBELLY, COLONEL DE L'ARMÉE HONGROISE EN 1848–1849,
SUR LES ÉVÉNEMENTS SURVENUS ENTRE LE 1ER MAI ET LE 28 JUILLET 1849

(Résumé)

Les mémoires du colonel Lajos Zámelly constituent l'une des sources les plus importantes sur l'histoire de l'armée et du corps d'armée du Haut-Danube de Hongrie. Zámelly a rédigé ses mémoires entre 1849 et 1851 à Arad et dans la prison de la forteresse d'Olomouc. Les derniers chapitres relatifs à la fin de la guerre d'indépendance ont été écrits après 1864, lors d'une autre incarcération à Olomouc.

Les près de dix cahiers de ces mémoires fournissent beaucoup d'informations sur la guerre d'indépendance. Les textes relatifs à la période d'avant la fin janvier 1849 sont

presque parfaitement fiables. Après, on sent de plus en plus l'hostilité et la partialité de l'auteur envers Görgei, ce qui l'empêche par moments d'être lucide. Néanmoins, il est l'auteur de l'une des descriptions les plus détaillées de la bataille de Kápolna et il a conservé des détails importants sur la quasi-totalité des affrontements de la campagne d'hiver et de printemps. Nous ne connaissons pas d'autres mémoires qui fourniraient autant de détails sur l'histoire de l'armée et du 7e corps d'armée du Haut-Danube de Hongrie. Nous publions ici les parties relatives à la période allant du début mai à la fin juillet 1849. Au début de cette période, Zámberly était le chef d'état-major du 7e corps d'armée avant de partir en congé de maladie à la mi-juin. À la mi-juillet, il est devenu le commandant du détachement en garnison à Baja. Ses mémoires conservent des détails importants sur les combats du Ve corps d'armée aux alentours de Győr et sur les journées mouvementées de juillet 1849.

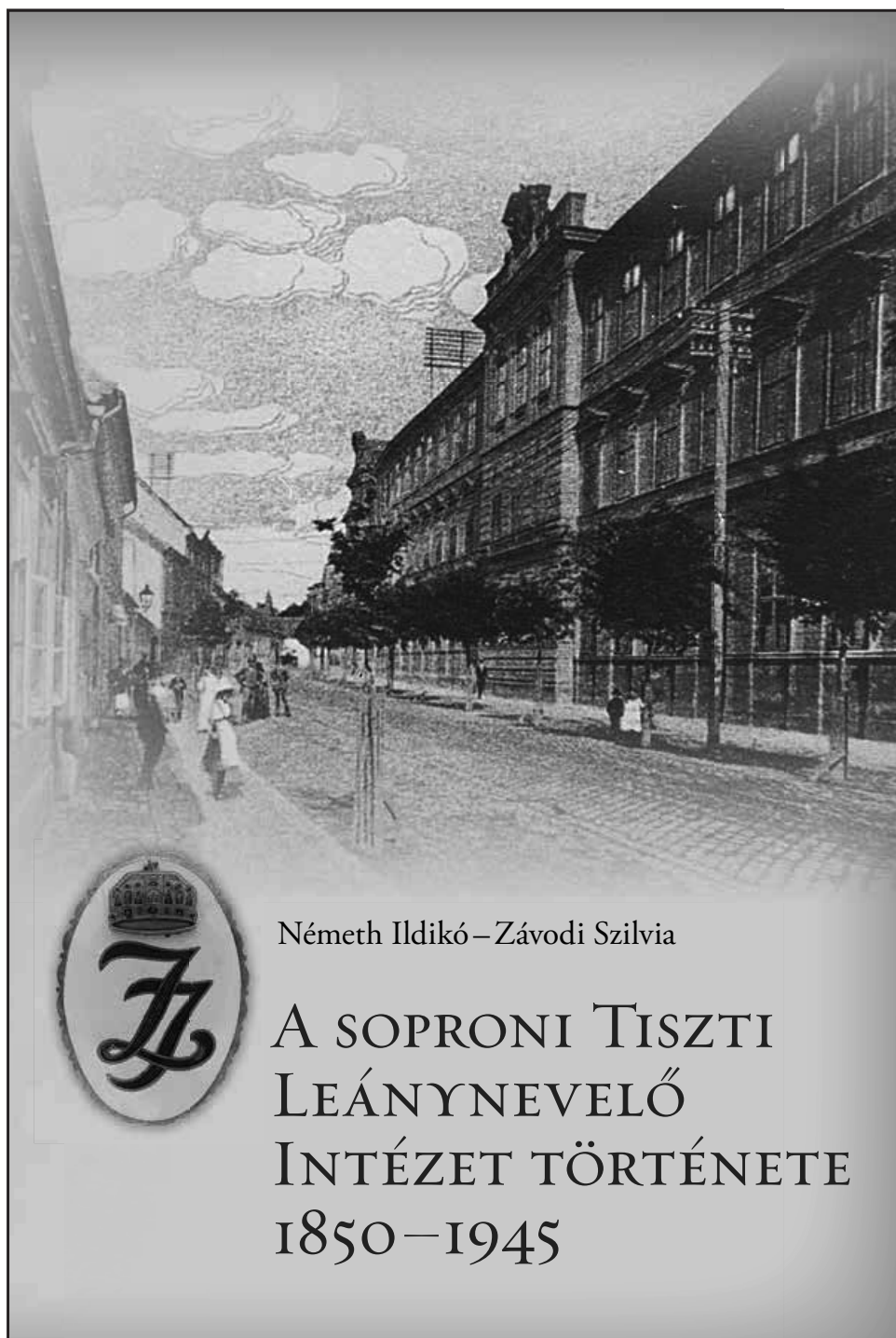
Роберт Германн

ВОСПОМИНАНИЯ ПОЛКОВНИКА ОТ ПОЛЕВОГО НАЧАЛЬНИКА ШТАБА
ДО КОМАНДИРА ВОЙСК, 1848–1849. ГГ ЛАЙОШ ЗАМБЕЛЛИ О СОБЫТИЯХ,
ПРОИСШЕДШИХ ОТ 1-ОГО МАЯ ДО 28-ОГО ИЮЛЯ 1849-ОГО ГОДА

(Резюме)

Мемуар полковника Лайоша Замбелли является одним из важнейших источников истории верхнедунайской армии, а затем военного корпуса. Замбелли написал свой мемуар в плену, в крепостном заключении в г. Арад и Оломоуц в период с 1849-ый по 1851-ий год, а поледние главы, представляющие окончание войны за независимость написал после 1864-ого года, во время его следующего взятия в плен в Оломоуце.

Почти десять печатных листов воспоминаний являются одними из самых информативных мемуаров о войне за независимость. Части, воспоминания времени до конца января 1849-ого года почти совершенно надежны, но начиная с этого всё более чувствуется враждебное предубеждение автора в отношении Гёргеи, которое все более застилала его ясновидение. В то же время от него исходит одно из самых подробных детальных описаний битвы сражения у поселения Каполны, сохранив важные детали почти всех столкновений зимнего и весеннего военного похода. Не известно столь более аналогичного подробного мемуара об истории верхнедунайского, затем VII. военного корпуса. В настоящей публикации мы издаём части из мемуара, охватывающие период от начала мая до конца июля 1849-ого года. Замбелли в начале этого периода был полевым начальником штаба VII-ого военного корпуса, затем, в середине июня удалился по болезни. В середине июля он стал командиром отряда, который стоял у г. Байя. В своём мемуаре он сохранил важные детали, подробности о боях, сражениях VII-ого военного корпуса в окрестностях г. Дёр и далее о поворотных июльских дней 1849-ого года.

Németh Ildikó–Závodi Szilvia

A SOPRONI TISZTI
LEÁNYNEVELŐ
INTÉZET TÖRTÉNETE
1850–1945